

Els inicis del comerç d'art japonès a Barcelona (1868 – 1887)

Ricard Bru Turull

Universitat de Barcelona. ricardbru@hotmail.com

Resum

És una afirmació força comú dir que l'art japonès es va començar a conèixer a Barcelona, i a la resta de l'Estat, a partir de l'any 1888, quan es va celebrar la primera Exposició Universal d'Espanya. De totes maneres, arran de la nostra recerca, hem pogut comprovar que, si bé és cert que aquest certamen va marcar un punt d'inflexió en les relacions entre tots dos països, també cal matisar que força anys abans, ja des del 1868, Barcelona havia començat a mostrar un interès, cada cop més evident i palpable, per les arts japoneses. En aquesta ocasió, doncs, volem mostrar un fragment concret d'aquesta relació: com es va començar a introduir l'art japonès a la ciutat durant les dues dècades anteriors a l'Exposició del 1888.

El discurs l'hem hagut d'adaptar a les possibilitats que ens oferien les fonts d'informació, ja que cal tenir en compte la pèrdua de moltes de les fonts documentals originals que podrien haver estat útils per a l'estudi. En aquest sentit, doncs, a part de la documentació generada per la legació espanyola al Japó, pel Registre Mercantil i aquella que es conserva a la Cambra de Comerç de Barcelona, les fonts d'informació principals que hem utilitzat han estat diaris, revistes i anuals que, tant empresaris com periodistes, van deixar publicats i que s'han conservat a hemeroteques diverses.

Abstract

The start of the trade in Japanese art in Barcelona (1868 – 1887)

It is quite common to aver that Japanese art began to become known in Barcelona and the rest of Spain after 1888, when the first Universal Exposition of Spain was held. However, based on our research, we have proven that although this event did mark a pivotal point in the relations between these two countries, far before it, from as early as 1868, Barcelona had begun to express an increasingly evident and palpable interest in the Japanese arts. On this occasion, then, we wish to share a specific fragment of this relation: how Japanese art began to be introduced into the city during the two decades prior to the 1888 Exposition.

We have had to adapt the discourse to the possibilities that we are afforded by our sources of information, as we should bear in mind the loss of many of the original documentary sources that might have been used for this study. Therefore, based on the documentation generated by the Spanish legation in Japan, the Business Register and what is conserved at the Barcelona Chamber of Commerce, the main information sources we have used are newspapers, magazines and year-books which both businessmen and journalists published and which still remain in a variety of periodicals libraries.

L'obertura del ports japonesos i l'establiment de la legació espanyola al Japó

Des del final del segle XVIII les principals potències occidentals, Anglaterra, França, Rússia i Estats Units, havien començat a fer intents per entaular relacions comercials i diplomàtiques amb el Japó. L'arxipèlag nipó, que vivia en una situació d'autoaïllament, mantenia a mitjans del Vuitcents un règim feudal que repudiava qualsevol mena de contacte directe amb els pobles estrangers, sobretot els occidentals, des que foren expulsats els últims cristians a mitjan segle XVII.¹

Al segle XIX, els vaixells nord-americans feia temps que freqüentaven les aigües septentrionals de l'Oceà Pacífic a la recerca de balenes, especialment vora l'estret de Bering. Fins aleshores, alguns

vaixells ja havien naufragat en territori japonès i, en diverses ocasions, mariners que havien aconseguit arribar a les seves costes havien estat presos i posteriorment retornats al país d'origen; una i altra vegada es prohibia el contacte amb occidentals. Aquestes reiterades respostes negatives i de rebuig en intentar signar un tractat de comerç i amistat no agradaven a cap dels països que mirava d'accedir al Japó; tampoc agradava al govern de Washington, que es veia cada cop més necessitat de protegir una indústria, sobretot la balenera, i un comerç en expansió. Va ser principalment per aquests motius que, l'any 1853 va arribar a la capital de l'imperi japonès, Edo (l'actual Tokyo), una esquadra de quatre vaixells de guerra enviada pel president dels Estats Units i comandada pel comodor Matthew Calbraith Perry amb una missió ben clara: forçar l'obertura dels ports japonesos i exigir el dret al comerç entre les dues nacions. Essent conscients que les defenses japoneses eren insignificants davant del potencial militar occidental, coneixent la humiliació que Xina estava sofrint amb les Guerres de l'Opi, i en vistes de les pressions que feien altres potències, la resposta del Japó no va poder ser més que una: acceptar les demandes de Perry. Així va ser que el 31 de març del 1854 es va signar el primer acord, a Kanagawa, que posà punt i final a l'aïllament de l'era Tokugawa (1600-1868).

El període comprès entre l'arribada de Perry i la restauració Meiji es coneix com a *bakumatsu* (1853-1868), és a dir, el final del *bakufu*, tal com s'anomenava el govern militar japonès. En un primer moment tan sols es va permetre l'accés de naus nord-americanes a dos ports, Shimoda i Hakodate, a fi de poder carregar carbó i altres subministraments. Però, en molt poc temps, els tractats comercials es van anar ampliant, primer amb els tractats desiguals (1858) dels Estats Units, Gran Bretanya, França, Rússia i Holanda, i posteriorment amb d'altres països europeus, entre els quals també s'hi va sumar, ja en l'era Meiji, Espanya (1868). Malgrat haver signat diversos tractats, als inicis d'aquest període crucial, al Japó es debatia quina havia de ser l'actitud enfront de les potències estrangeres. Per alguns, el partidaris del *bakufu*, no hi havia més opció que acceptar les demandes exteriors, mentre que per un altre sector crític, favorable a la Cort imperial de Kyoto, el que calia era oferir resistència, rebutjar qualsevol demanda i, en definitiva, expulsar els bàrbars occidentals. En aquells primers moments, doncs, les reticències per part japonesa, la xenofòbia i l'oposició vers qualsevol tipus d'intromissió estrangera va fer ben difícil que el comerç amb el Japó es pogués desenvolupar amb normalitat; fins a mitjan anys seixanta la situació no es va començar a normalitzar.²

En paral·lel a les pugnes diplomàtiques, l'any 1857, Luis de Estrada, membre de la Real Academia de la Historia de Madrid, va escriure un interessant estudi titulat *Consideraciones sobre la importancia y vicisitudes del comercio del Japón*.³ L'estudi d'Estrada, una de les poques reflexions de l'època que coneixem sobre el comerç amb el Japó fetes des d'Espanya, és interessant per la manera com, a inicis del *bakumatsu*, s'aproxima a l'anàlisi del comerç exterior del Japó.⁴ En aquest text, Estrada se situava a contracorrent respecte l'actitud majoritària dels països europeus. Segons ell, seguint l'opinió de Mr. Delprat,⁵ Japó no tenia els recursos suficients per oferir un comerç estable amb Occident; afirmava que “*los retornos no pueden ser nunca proporcionados a las importaciones en un país como el Japón, que no produce todo lo que crea la imaginación fantástica y bulluciosa. (...) Creemos, pues, que generalizadas estas ideas ha de disminuir y atenuar mucho esa especie de comezón, que mas o menos ha aquejado a todas las naciones civilizadas de invadir el Japón y entablar con él relaciones de negocio o meramente comerciales*”.⁶ Inicialment, voluntària o involuntàriament, el govern espanyol va participar d'aquesta visió i va caure en la inèrcia de la inope-

rància situant-se com un dels darrers països en fer l'esforç d'entaular relacions diplomàtiques amb el Japó.⁷

Ahora, estudiar la situació en què es trobava el Japó semblava que podia ser del tot interessant per països com ara Espanya, que encara es mantenia en un precari estat de desenvolupament industrial.⁸ L'Espanya de la dècada de 1850 era una Espanya adormida enfront de l'escena internacional; un país que tan sols en regions perifèriques, com Catalunya, havia començat a despertar gràcies a l'impuls de la indústria. La inestable situació política del país, amb continus conflictes bèl·lics, no semblava augurar un futur massa prometedor si es comparava amb les esperances que altres potències tenien posades en l'Àsia Oriental. És per aquest motiu que Estrada afirmava que el comerç amb el Japó “no puede interesar mucho a una nación como la española, que excluida hace mucho tiempo de dicho comercio, contempla impasible el de las otras mas afortunadas”.⁹ Però també hi havia qui, residint fora del territori, discrepava d'aquesta opinió, com per exemple el Cònsol General de la Xina, Nicolás Cañete, o bé el Cònsol de Xangai, Gumersindo Ojeda Porrás, el qual creia que l'obertura dels ports japonesos podia oferir noves possibilitats al comerç de Filipines.¹⁰ Precisament van ser els interessos comercials de Filipines, juntament amb les possibilitats que semblaven tenir alguns productes espanyols al Japó, el que va fer tirar endavant el projecte d'un tractat hispano-japonès.¹¹

El tractat d'amistat, comerç i navegació entre Japó i Espanya es va signar a Kanagawa el 12 de novembre del 1868 en nom d'una reina, *La Reina de las Españas*, que quan el text va haver de ser ratificat a Madrid ja havia abdicat del tron, com a resultat de la revolució de Cadis. El tractat va ser signat en nom d'un govern i d'una monarquia que no existien i, per aquest motiu, la ratificació no es va produir fins a l'any següent, el 8 d'abril del 1869.¹²

El tractat aprovat entre Japó i Espanya va marcar un punt de partida per a les relacions entre tots dos països. Tenia una finalitat ben definida: “establecer entre los dos países relaciones de perpetua amistad y facilitar el comercio entre sus respectivos súbditos”.¹³ Per a tal fi, des d'aleshores es permetia l'establiment d'un cos diplomàtic a Tokyo i als diversos ports que Japó tenia oberts als països estrangers. El cònsol general o agent diplomàtic que es nomenés tindria el dret de viatjar lliurement pel país, tal com també faria Espanya permetent, alhora, que s'establís una delegació japonesa a Madrid. L'article tercer del tractat especificava que “desde el día en que entre en vigor el presente Tratado, se abrirán al comercio y a los ciudadanos españoles todos los puertos y ciudades abiertos a los ciudadanos y al comercio de cualquiera otra nación”. A això, l'article catorzè afegia: “En los puertos del Japón abiertos al comercio tendrán los españoles el derecho de importar del territorio español y de los puertos extranjeros, de vender, de comprar y de exportar para los puertos españoles o extranjeros, toda clase de mercancías que no sean de contrabando, pagando los derechos con arreglo a la tarifa aneja al presente Tratado, y sin que se les pueda imponer ningún otro gravamen.”¹⁴

Per part espanyola la voluntat diplomàtica es va fer palesa ben aviat: al 1870 es va instal·lar a Yokohama el primer encarregat de negocis d'Espanya, Tiburcio Rodríguez, juntament amb Nicolás María Rivero i Emilio de Ojeda, secretari de la legació i cònsol a Yokohama.¹⁵ Amb tot, la presència d'aquests agents diplomàtics no va servir per iniciar les primeres relacions comercials. El 10 de juliol de 1870, amb motiu de l'arribada al port de Yokohama de dos vaixells mercants procedents de Manila amb carregaments d'arròs, Tiburcio Rodríguez va escriure als seus superiors d'Espanya:

*“Su llegada ha sido tan oportuna, cuanto que la prensa inglesa de esta localidad hacia diariamente chacota de nuestro tratado, llegando hasta decir que todas las probabilidades eran de que ningún buque español se aprovechase de las ventajas por él obtenidas. A Dios gracias parece que el comercio de Filipinas da como señales de salir de su inacción.”*¹⁶

En diverses cartes l'Encarregat de Negocis del Japó es queixava d'aquesta situació en veure com la seva legació es trobava absolutament desatesa i mancada de recursos. Veure atracar al port de Yokohama vaixells de totes les nacions era el pa de cada dia, això sí, totes menys l'espanyola. Al 1879, el successor de Tiburcio Rodríguez afirmava, desconsolat, que la impossibilitat de poder informar del comerç espanyol al Japó es devia a la inexistència de dades, la qual simplement era fruit de la nul·la arribada de vaixells nacionals, com continuava succeint al 1886.¹⁷ Igualment, els espanyols que estaven registrats al Japó durant aquests anys eren molt escassos; un nombre molt poc significatiu comparat amb els d'altres països, com ara Anglaterra, Estats Units, França o bé Alemanya.¹⁸

Segons la documentació de què disposem, a banda de puntuals audiències amb alguns ministres, diplomàtics, i una visita al mateix emperador Meiji, durant la dècada de 1870 l'activitat de la delegació espanyola al Japó va ser molt escassa.¹⁹ No ens ha d'estranyar, doncs, que davant el poc interès que semblaven mostrar ambdós governs, fos una tasca molt difícil intentar establir llaços comercials.²⁰ En aquest sentit, la legació espanyola sembla que va ser l'única que, des de la seva residència al *Bluff* de Yokohama, va vetllar per intentar activar aquestes relacions.²¹

El problema principal era que a Espanya li mancava tota la infraestructura necessària per iniciar tractes comercials, i és que, encara que algun comerciant volgués establir-se als ports japonesos, no tenia els mitjans per fer-ho perquè ni tan sols existia una ruta naval espanyola que pogués connectar la península amb Filipines d'una manera estable.

Tot va començar a canviar cap a la dècada de 1880, quan la necessitat i l'oportunitat d'establir contactes directes entre el Japó i les possessions espanyoles va començar a ser una autèntica preocupació.²² I és que, des que al 1813 s'havia abolit el Galeó de Manila, havien estat línies de vapor estrangeres les que s'havien encarregat de donar el servei de connexió entre Espanya i el Pacífic. En obrir-se el canal de Suez, al 1869, malgrat l'existència d'una petita flota de bergantins i clípers, les companyies estrangeres havien seguit monopolitzant aquesta ruta fins a Filipines. Per això, tant des de Barcelona, on es veia com es desaprofitaven les possibilitats del seu nou port, com des de Tokyo i Yokohama, on la legació espanyola se sentia impotent per canviar aquesta situació, s'havia intentat de fer veure al govern les possibilitats comercials de disposar d'una ruta directa, nacional, sense haver de recórrer al negoci d'intermediaris.²³

Els primers resultats d'aquesta continuada demanda es van fer paleses amb l'establiment de la primera línia regular de vapors entre Barcelona i Manila al 1879, a càrrec de la companyia Olano Larrinaga y C^a, la qual, des d'aleshores, va començar a oferir dotze viatges anuals.²⁴ La connexió entre Barcelona i Filipines, i l'enllaç entre Filipines i Japó, a mans de companyies estrangeres, va començar a fer possible una mínima importació d'objectes artístics japonesos a la ciutat.²⁵ Va ser per aquesta via que el govern japonès va remetre el 6 d'agost de 1878 un vapor fins a Manila amb diversos dibuixos de plantes del Japó, juntament amb altres mostres, per tal que figuressin en una exposició de Barcelona; i va ser el mateix govern qui, al 1886, va enviar a Filipines tres caixes amb obsequis per a la Reina Regent, les quals van embarcar en un vapor-correu de la Companyia General de Tabacs

de Filipines en direcció a Barcelona.²⁶ Amb tot, malgrat que Olano Larrinaga y C^a va ser adquirida l'any 1882 pels vapors-correu de la Companyia Transatlàntica, no va ser fins al 1887 que es va plantejar de manera seriosa la possibilitat que aquests vaixells fessin també el trajecte entre Manila i Yokohama, a fi de facilitar el comerç directe amb Espanya.²⁷

Tan bon punt la ruta de vapors espanyols entre Barcelona i Manila va quedar assegurada, la situació va començar a canviar. Si fins a mitjan anys 80 els informes enviats per la legació espanyola al Japó denotaven que cap empresa espanyola encara no s'havia establert a l'arxipèlag, al novembre de 1887, Francisco Gil, comerciant de Girona resident a Yokohama, va presentar un projecte per crear una línia de vapors entre el Japó i Filipines.²⁸ Segons afirmava el secretari de la Cambra de Comerç de Manila, “*el proyecto del señor Gil es verdaderamente digno de aprecio y tal vez hubiera sido hacedero hace seis meses cuando la casa Nipon Yusen Kaisha no pensaba siquiera establecer la línea de vapores correos que acaba de inaugurar entre Yokohama y Manila, con mejor éxito del que se podría esperar*”.²⁹ Efectivament, el projecte va ser adjudicat a la poderosa companyia japonesa Nippon Yusen Kaisha. Tanmateix, Francisco Gil no va deixar passar aquesta nova oportunitat per associar-se amb Guillermo Maria dos Remedios, portuguès poliglota nascut a Macao i futur membre de la delegació japonesa a l'Exposició Universal de Barcelona. Dels acords entre Gil i Dos Remedios va néixer, a final de novembre de 1887, la primera Casa hispano-portuguesa registrada al Japó: *Gil y Remedios*. A fi que el projecte no fracassés, es van fer els acords necessaris amb la Companyia Transatlàntica per tal que la línia entre Barcelona i Manila esdevingués estable i permanent.³⁰ Gil y Remedios, amb oficina central a Yokohama, es va dedicar a la importació al Japó de cigars de Manila i vins espanyols i portuguesos, alhora que va signar els primers contractes per a l'exportació de sedes i d'objectes japonesos diversos cap a Espanya (fig. 1).³¹

Aquests van ser els inicis d'una nova etapa que va arrencar al 1887 i 1888, l'any en què el Japó es va presentar oficialment a Espanya, a l'Exposició Universal de Barcelona. Des d'aquell moment nous comerciants es van establir al Japó i van permetre per primera vegada la importació directa d'art japonès d'una manera estable.

FRANCISCO GIL. G. M. DOS REMEDIOS.

GIL y REMEDIOS,
YOKOHAMA, JAPAN.

MERCHANTS AND GENERAL COMMISSION AGENTS.

Importers of Manila Cigars, Spanish and Portuguese Wines. Exporters of Silk Goods, Curios and other Staple Articles of Japanese production. All orders for Silk Handkerchiefs and Curios carefully executed.

Fig. 1. Anunci de la Casa Gil y Remedios, instal·lada a Yokohama des del 1887 (*The Japan Directory*, 1890).

Vies d'accés a la ciutat

Si com acabem de veure fins al 1887 no va existir al Japó cap empresa espanyola dedicada a la importació d'art ni de cap mena de productes, el primer que cal que ens preguntem és, per quines vies l'art japonès va accedir a la Península durant tot aquell temps. La resposta a aquesta pregunta, la podem trobar dirigint la nostra mirada a Europa.

El període comprès entre el 1868 i el 1888 es pot considerar com a la primera etapa quant a l'establiment de les relacions artísticocomercials entre Japó i Europa, especialment a partir de l'any 1878. Tot i que ja durant el *bakumatsu* s'havien començat a instal·lar al Japó alguns comerciants, va ser a partir de l'era Meiji, amb l'establiment de Tokyo com a nova capital imperial, que aquests contactes es van potenciar i van començar a adquirir importància significativa, gràcies en una bona mesura al creixent fenomen del japonisme.

La moda del japonisme havia començat a aparèixer durant els primers anys de la dècada de 1860 i a partir de l'Exposició Universal de París del 1867. El descobriment de l'art japonès va fascinar ràpidament als artistes europeus, tant aquells que es trobaven a París, aleshores la gran capital de l'art, com a Londres, a Viena o en altres ciutats. A París, ja des de l'inici de la dècada de 1860 tothom qui ho desitgés podia tenir accés a l'art oriental a través de diverses botigues especialitzades a les quals acudien artistes com James Mc Nelly Whistler, William Michael Rossetti o Edmond de Goncourt. Dues de les més significatives d'aquest període van ser l'establiment de Mme Desoye, *La Jonque Chinoise*, obert a la rue de Rivoli, 220, entre el 1862 i el 1888, i *La Porte Chinoise*, que es trobava a la rue Vivienne 36, amb una llarga trajectòria en la venda de productes de l'Àsia Oriental des del 1826.³² Aquesta oferta també es va estendre durant els anys 70 i 80 amb altres comerciants parisencs com Philippe Sic hel,³³ botigues i centres de luxe del barri de l'Òpera, així com, molt especialment, bona part dels grans magatzems, màxima expressió de la *mode parisienne*, com el del Louvre, els de *La belle jardinière* o els de la Ville de Saint-Denis, *Au Bon Marché* i *Du Printemps*. Aquests últims centres van ser els que van possibilitar la màxima difusió del japonisme com a moda social de gran abast.³⁴

Un cas similar va succeir a Anglaterra. Allà, l'art nipó s'havia començat a descobrir gràcies a la secció d'objectes japonesos que Rutherford Alcock va reunir al 1862 amb motiu de l'Exposició Internacional de Londres. Entre els compradors de les peces que van ser exposades en aquell certamen hi va haver les empreses William Hewitt & Company, Murray Marks & Company, així com la Farmers & Rogers Oriental Warehouse, la qual ja aleshores importava productes de l'Àsia Oriental. A Farmers & Rogers li va sorgir una nova i potent competència al 1875, quan Arthur Lasenby Liberty, inicialment empleat de l'empresa, va obrir el seu propi establiment, Liberty & Co., a Regent Street. A aquests establiments, però, calia sumar-hi encara els negocis de Christopher Dresser.

Dresser, amant de l'art japonès, va crear al 1873 la companyia d'importacions Alexandra Palace Company. Es va fundar amb motiu de l'Exposició Universal de Viena amb la intenció de vendre objectes nipons a preus econòmics a la vil·la japonesa que havia projectat construir a l'Alexandra Park, al nord de Londres. Va ser arran de la petició de Dresser al govern japonès per establir tractes comercials directes, que aquest últim va decidir crear la *Kiri Kosho Kaisha*, la primera gran empresa semipública d'indústries artístiques dedicades a l'exportació; la seva primera missió va ser suplir la demanda de Dresser i altres comerciants europeus. Una guia de l'Alexandra Palace del 1875 descrivia aquell nou establiment amb els següents termes:

*“In the bazaar, as well as in a special department in the Palace, Japanese productions of the highest and rarest, as well as of the most ordinary kinds, are on sale. To ensure their genuineness, the Japanese goods will be stamped. It is the more essential that this point should be dwelt on, because the taste of Japanese work has been somewhat deteriorated by the introduction of goods of inferior workmanship, manufactured expressly for the England market. From the Alexandra Palace such trash will be banished, and the lovers of Japanese art cannot fail to be gratified. Viewed from the Western end of the Palace, the Japanese Village has a very pretty appearance”.*³⁵

Dresser, que havia iniciat els negocis d'importació de productes d'Orient amb l'empresa Londres, creada el mateix 1873 juntament amb Charles Reynolds & Company, va augmentar els seus contactes comercials al Japó arran de la seva marxa a aquell país l'any 1876. Durant el viatge Dresser va conèixer de primera mà el nou art que es produïa, nous tallers i indústries, nous empresaris i artistes que li van permetre emprendre l'any 1879, amb l'ajuda dels seus fills i Charles Holme, una nova empresa d'importació d'artesanies, Dresser & Holme.³⁶ I com Dresser, molts altres europeus van establir-se al Japó per comerciar amb obres d'art i indústries artístiques d'empreses tan diverses com les d'Ise Toku, Shiino Shobey, Tanabe Gengoro, Noda Ichibey, Kenzaburo Wakai, així com la Kiriú Kosho Kaisha, Koransha, Nosansha, Tashiroya, Sahariya, Musahiya i Kaneyoshimiya, entre altres. Ciutats portuàries com Yokohama i Kobe van permetre fer de manera lliure tota mena de tractes entre comerciants locals i exportadors estrangers.

Però, si allarguem una mica més la cronologia, de tots els qui es van dedicar a la importació i venda d'artesanies i art oriental a Europa, n'hi va haver dos que van destacar d'una manera especial per sobre dels altres: Siegfried Bing (1838-1905) y Hayashi Tadamasa (1853-1906). En paraules de Raymond Koechlin, a partir de l'Exposició Universal de 1878, Bing i Hayashi van ser els qui van revelar el vertader art japonès i els qui eren sempre a l'origen de totes les magnífiques col·leccions de París.³⁷

Siegfried Bing, marxant d'art nascut a Hamburg, va començar a col·leccionar art japonès a inicis dels anys 70, quan encara treballava en una empresa pròpia dedicada a la fabricació de ceràmiques, Leullier fils et Bing. Va ser a mitjans d'aquella dècada quan, atent al creixent fenomen del japonisme, va apostar pel comerç d'art oriental tot aprofitant que el seu cunyat, Michael Martin Baer, era agent consular d'Alemanya a Tokyo i residia a la capital del Japó, on ja s'havia associat amb l'alemany Heinrich Ahrens amb l'objectiu de crear una empresa dedicada a l'exportació de productes de les indústries artístiques nipones.³⁸

Al 1878, amb motiu de la celebració de l'Exposició Universal de París, Bing va obrir la seva primera botiga d'art japonès al carrer Chauchat i, al 1881, de retorn d'una primera estada al Japó, va obrir tres nous locals; els seus vincles comercials es van poder estendre gràcies als tractes amb empreses com H. Ahrens and Company i la Kiriú Kosho Kaisha, així com amb artistes vius com ara Shibata Zeshin. Amb l'objectiu d'abastar aquest negoci en expansió, Bing va fundar la societat anònima S. Bing et Cie, dedicada a la importació i exportació de productes tant bruts com manufacturats entre França i Àsia Oriental. La seva oficina central estava a la galeria del número 13 del carrer Bleue, mentre que els altres locals se situaven al carrer de Provence, 23, de La Paix, 19, i de Chauchat, 19.³⁹

Siegfried Bing no es va limitar només a la importació i venda d'art japonès. La seva contribució a la difusió de l'art oriental va ser molt important tant a París com a la resta d'Europa, a través de

l'organització d'exposicions, la venda a col·leccionistes i museus, i amb la publicació de diversos estudis. En destacà *Le Japon Artistique*, una revista periòdica publicada en francès, anglès i alemany, creada per donar a conèixer l'autèntic art japonès, més enllà dels productes de les indústries artístiques que arribaven de manera massiva a costos molt baixos. No està de més recordar que, en ocasió de la gran retrospectiva de gravats japonesos celebrada a l'Escola de Belles Arts de París l'any 1890, Bing va rebre la Legió d'Honor pel seu patrocini de l'art japonès. En aquest sentit, Siegfried Bing, com Hayashi Tadamasu, va primar les peces originals de bona factura més que no pas les curiositats econòmiques que es podien trobar als grans magatzems; tots dos prioritzaren la comercialització de l'art japonès antic, els gravats i les peces d'alta qualitat.

Paral·lelament a l'activitat de Bing, Hayashi Tadamasu va arribar a París aquell mateix any 1878, juntament amb Wakai Kenzaburo, per treballar com a intèrpret de francès a la nova oficina que la Kiriu Kosho Kaisha havia acabat d'obrir amb motiu de l'Exposició Universal.⁴⁰ Un cop acabat el certamen, Hayashi va decidir quedar-se a París treballant a la mateixa empresa amb Wakai fins que al 1882, ateses les dificultats econòmiques i la falta de comprensió amb la Kiriu, tots dos van abandonar el càrrec. Hayashi i Wakai, membres del *Ryuuchikai*, creien que la política amb què actuava la Kiriu era un error i per això van intentar canviar l'estil amb què l'empresa fabricava els productes. De fet, Hayashi va expressar en diverses ocasions la seva preocupació en observar, des de París, la degradació que estava experimentant l'art japonès i els seus artesans que, en veure's mancats de protecció, estaven sotmesos a les modes i a la voluntat d'unes empreses que únicament pensaven en els beneficis i que acabaven perjudicant la qualitat i la bellesa dels objectes.⁴¹

Durant el temps en què Hayashi i Wakai van estar treballant per la Kiriu Kosho Kaisha, van poder aprofundir els seus coneixements sobre l'art occidental i l'ofici de comerciants de tal manera que, un cop van haver tallat els seus compromisos amb l'empresa de Matsuo Gisuke, van decidir engagar un nou projecte per retornar la qualitat a les manufactures japoneses i millorar la imatge de les indústries artístiques. Va ser amb aquesta voluntat que al 1883, en vistes de l'èxit que acabava de tenir una gran exposició retrospectiva d'art japonès organitzada per Louis Gonse a la galeria Georges-Petit, van emprendre un negoci dedicat a la comercialització d'un art japonès de qualitat adaptat a les demandes occidentals. Aquest va ser l'inici de la Société Wakai-Hayashi que, instal·lada a un local de la Cité d'Hauteville, es va mantenir activa fins al 1889, quan amb motiu de la nova Exposició Universal de París, Hayashi va prendre la iniciativa individual i va iniciar els seus negocis independents com a comerciant d'art japonès; una activitat que el va mantenir vinculat a la ciutat fins al 1901.

Els noms de Siegfried Bing i Hayashi Tadamasu els hem de tenir ben presents cada cop que plantegem l'arribada de peces japoneses d'alta qualitat a Barcelona. Prova d'aquest fet és la relació directe que el gran empresari i col·leccionista Josep Mansana tenia amb Hayashi Tadamasu. En una entrevista feta a Mansana, publicada a *D'Ací i d'Allà* al 1927, aquest recordava com va començar a crear la seva esplèndida col·lecció d'art japonès:

*“Al 1888, a l'Exposició de Barcelona, vàrem donar la segona empena a la nostra col·lecció – segueix el senyor Mansana – Ens vàrem fer molt amics dels representants japonesos, especialment de Haiashi, i ens avisaven així que arribava un objecte antic. En 1889, a París, vàrem tornar a trobar a Mister Haiashi i vàrem tornar a comprar... des d'aleshores, mai no hem deixat d'augmentar la col·lecció”.*⁴²

Segons aquests comentaris, Hayashi va tenir un paper clau en els inicis de la col·lecció Mansana. La magnífica col·lecció d'*ukiyo-e* de la família Mansana potser va ser un dels resultats més palpables de l'amistat amb Hayashi, de la mateixa manera que havia succeït amb Edmond de Goncourt o Vincent Van Gogh. S'ha calculat que en un període d'uns deu anys, fins al 1901, Hayashi va importar a París vora mig milió d'obres d'art del Japó d'entre les quals més de 156.000 van ser estampes.⁴³

Recuperant les crítiques de Hayashi a la importació massiva, el cert és que els productes que generalment es venien a Barcelona no eren pas peces com les que importava Hayashi. Precisament per aquest motiu sabem que tant Mansana com d'altres col·leccionistes, com ara els Masriera, viatjaven fins a París per adquirir obres de qualitat. Tant a la capital francesa, com en altres ciutats, entre les quals també Marsella, principal port de connexió entre França i el Japó, hi havia a l'abast de tots els públics una gran quantitat d'artesanies japoneses que, procedents de ciutats portuàries com Yokohama i Kobe, tenien l'atractiu de ser econòmiques i, sobretot, de respondre a la demanda d'objectes exòtics. Va ser a través d'aquestes diverses vies que l'art japonès va començar a ser venut al comerciants de Barcelona.

Tot i que al 1848 s'havia inaugurat la primera línia de ferrocarril d'Espanya, entre Barcelona i Mataró, durant molts anys el creixement de la xarxa ferroviària espanyola va ser interior, sense que Barcelona tingués connexió amb França, via Girona, Portbou i Perpinyà; no va ser fins al gener de 1878 que es va inaugurar el tram de la línia que enllaçava la xarxa ferroviària catalana i la francesa.⁴⁴ Des d'aleshores, anar a París, i conseqüentment viatjar per Europa, es va convertir en un acte més senzill i còmode del que havia estat fins aleshores. París, la "glamurosa" capital, la gran metròpoli artística, no era menystinguda per ningú, París irradiava, era el model, i si a París estava de moda l'art japonès, a Barcelona també hauria d'estar-hi. Via París van arribar a Barcelona els espectacles teatrals japonesos, des de les acrobàcies de la companyia de Richard Risley fins a les actuacions de Sadayakko, així doncs, mancats encara d'una ruta directe d'accés al Japó, perquè no podria ser que aquesta fos també via d'accés de l'art japonès a la ciutat?

L'any 1878 va ser l'any de la gran Exposició Universal de París, allà on Japó va sobresortir per damunt de les altres potències. Va ser l'any en què, coincidint amb la inauguració de la línia de ferrocarril entre París i Barcelona, es van obrir a la capital francesa els principals establiments de venda d'artesanies japoneses, l'oficina de la Kiriú Kosho Kaisha i la botiga de Sigfried Bing, entre altres. No és casual que aquell mateix 1878 es celebressin a Barcelona fins a quatre petites exposicions d'art oriental ja que bona part de les artesanies japoneses que arribaven a la ciutat procedien precisament de París.⁴⁵ Així, l'any 1878 seria el punt de partida per a una nova etapa marcada per la introducció d'art japonès a través de vies indirectes que va perdurar fins al 1887, quan es va instal·lar la primera empresa espanyola al Japó. Fins aleshores, París, i d'altres ciutats com ara Londres, Lyon, Marsella o Manila, van suplir la demanda d'art oriental de la ciutat.⁴⁶ A partir d'aquell moment, cada cop amb major assiduitat, molts comerciants de Barcelona es van encarregar d'omplir prestatges i aparadors d'artesanies i curiositats japoneses.

Els primers comerços amb venda d'art japonès

L'any 1868 va ser l'any de l'aixecament revolucionari de *La Gloriosa*, l'inici del Sexenni Liberal. Va ser l'any de la instauració de l'era Meiji i de l'entrada del Japó dins del panorama internacional.

També fou l'any en què es va signar el tractat d'amistat entre el Japó i Espanya. I, si ens centrem en la ciutat de Barcelona, va ser també l'any en què els acròbates de la companyia de Richard Risley, l'anomenada *Companyia Imperial Japonesa* va venir a Barcelona convertint aquest fet en la primera visita de japonesos documentada a la ciutat des de feia més de dos-cents cinquanta anys. Es pot considerar, doncs, que el 1868 és especialment indicat per marcar un punt de partida, ni que sigui simbòlic, en l'estudi de l'art japonès a Barcelona per bé que els primers contactes entre l'art del Japó i Barcelona cal buscar-los a l'entorn de la dècada de 1870.

Les primeres notícies que evidencien d'una manera continuada l'interès d'alguns comerciants per introduir al mercat català peces japoneses apareixen a inicis dels anys 70, quan van començar a exposar-se objectes de l'Àsia Oriental en algunes botigues de la ciutat. A partir d'aleshores, van anar apareixent amb una relativa freqüència peces orientals a establiments dels carrers Ferran, Avinyó, al Passatge del Crèdit i al Passatge del Relotge. Per exemple, en aquest últim passatge al mes de setembre de 1874 s'hi va anunciar l'exposició d'un *magnífico surtido de objetos llegados del Japón* i, al mes de novembre, s'hi van exposar nous productes procedents de la Xina,⁴⁷ mentre que

Fig. 2. Joieria Vda. de Masriera e Hijos del carrer Ferran, 35. *Guia de Barcelona*, 1877.

al mes següent, amb motiu de les festes de sant Tomàs, es van oferir nous objectes d'estil xinès en el sí de la rivalitat que mantenien les botigues per tenir els millors aparadors i els millors productes en venda; com va ser el cas de la joieria Masriera (fig. 2), que oferia *un collar japonés, cada una de cuyas cuentas tiene un dibujo en esmalte distinto y que esta colocado encima del papel con caracteres japoneses en que llegó envuelto*.⁴⁸

No tenim pas la intenció de donar a conèixer totes les notícies recollides d'objectes japonesos documentats a les botigues, ja que convertiria aquesta presentació en una àrdua llista d'objectes i noms, molts d'ells sense aparent connexió; tan sols comentarem breument quins van ser els principals establiments on, sense haver de sortir de la ciutat, col·leccionistes, artistes, aficionats i curiosos, van poder comprar objectes japonesos.⁴⁹

Si haguéssim d'assenyalar quines van ser les botigues on inicialment es van vendre peces orientals, sens dubte caldria esmentar en primer lloc les quincalleries. Lluny del que pugui evocar-nos el terme "quincalla", el cert és que aquestes van ser, juntament amb les confiteries i joieries, algunes de les botigues més admirades de la ciutat ja que era allà on s'hi podien trobar, embolcallades en uns interiors esplèndidament decorats, les peces més selectes i els productes més diversos.

Podem citar la gran quincalleria del passatge del Rellotge, al carrer Escudellers núm.40, la quincalleria *Villa de Madrid*, al carrer Ferran, 44, la dels senyors Cabot, Canals i Rovella –*Ca'n Gervasi*, situada al costat de l'església de Sant Jaume, o bé la quincalleria del senyors Camarasa i Pascual, *El Brazalete Moderno*, establerta als números 23 i 25 del mateix carrer Ferran. En aquestes s'hi venien mobles de luxe, bronzes artístics, moneders de nacre i ivori, paraigües i un llarg etcètera entre els quals s'hi trobaven també alguns objectes nipons com ara gerros de bronze i tauletes de laca japonesa.⁵⁰ A d'altres quincalleries com la dels senyors Parés, al carrer d'Avinyó, també s'hi venien vaixelles i gerros de porcellana i objectes d'estil japonès.⁵¹

Si el carrer Ferran era per sí mateix el nucli i cor comercial de la ciutat, on es centraven els edificis més luxosos era vora l'encreuament d'aquesta via amb el carrer d'Avinyó.⁵² En aquesta cantonada hi havia la quincalleria i botiga d'objectes d'art dels germans Olivella i Cuspinera, *La Dalia Azul*, la joieria *La Española* i la sastreria *El Cid*,⁵³ botigues que als mateixos anys 80 van ser substituïdes per altres establiments d'igual categoria com la *Lenceria de Calvet y Llata* i la botiga de "novetats" de Rubió i Grau.⁵⁴ De totes aquestes, dues van optar amb freqüència per la venda d'artesanies japoneses.

La primera d'elles va ser la quincalleria *La Dalia Azul*. Era la sucursal inaugurada el desembre de 1876 de l'establiment que els senyors Munrabà i Prats tenien a la cantonada de la plaça Reial amb el carrer de Colom.⁵⁵ El segon establiment a què fèiem referència era la quincalleria d'*Olivella hermanos y Cuspinera*, situada a la cantonada d'enfront.

El negoci dels tres germans Olivella, Jaume, Joan i Ramon, i de Gabriel Cuspinera s'havia constituït com a societat l'any 1877 i era hereu de l'antiga quincalleria de Bach, la qual ja durant els anys 70 havia venut artesanies japoneses.⁵⁶ Al llarg dels anys, el prestigi d'aquest establiment es va anar consolidant fins a ser considerats com a uns dels *patriarcas de los objetos de arte*.⁵⁷ Tant aquesta quincalleria, com *La Dalia Azul*, des de mitjans dels anys 70, i sobretot durant els anys 80, van tenir una gran oferta d'articles procedents del Japó. Com es digué en una crònica de l'any 1878, allà s'hi venien *las porcelanas y bronces chinos y japoneses que hoy están de moda y del cual figuran ejem-*

*plares de variadas formas y de diversos tamaños, desde algunos centímetros a mas de un metro de altura.*⁵⁸ Precisament va ser durant els anys 70 quan els redactors dels diaris van començar a parlar obertament de la moda japonesa, fet que als anys 80 va quedar plenament assumit.

D'una manera casual vam localitzar en un antiquari del centre de la ciutat una de les peces japoneses venudes a la quincalleria d'Olivella i Cuspinera d'aquells anys (fig. 3). Ens serveix per conèixer un cas precís de com eren les peces que oferien aquests establiments. Es tracta d'un plat d'esmalt *cloisonné* de grans dimensions amb un disseny de grues enmig d'un canyissar de susuki aixecant el vol sobre un fons de color blau clar; al darrera del plat hi havia l'etiqueta d'*Olivella hermanos y Cuspinera sucesores de Bach*. Les característiques de la peça eren similars a un plat de grans dimensions que l'any 1881 es va vendre a la mateixa quincalleria i que era descrit pel Brusi com a "*un gran plato de igual procedencia de esmalte cloisonné con flores y pájaros y un fondo azul como saben dar este color los chinos y japoneses*".⁵⁹ Malgrat que probablement no es tracti de la mateixa peça, ja que és un exemple molt freqüent a l'època, el cert és que els objectes japonesos que actualment es troben als antiquaris amb marques de les botigues de Barcelona del segle XIX són majoritàriament gerros i plats d'esmalt *cloisonné*, ceràmica d'estil Satsuma, així com porcellanes, bronzes i petites caixes d'*urushi*, laca japonesa, de baixa qualitat. Aquests objectes, es corresponen amb les descripcions d'època i amb la demanda principal de la societat barcelonina d'aquells moments; productes propis de les indústries artístiques d'època Meiji que procedien, a través d'altres comerciants europeus, dels tallers d'empreses com podien ser els de Yasuda Genshichi, Nagoya Shippo Kaisha, Koransha, Kiriú Kosho Kaisha o Kinkozan Sobey, entre molts d'altres.

A pocs metres dels germans Olivella i Cuspinera, al mateix carrer de Ferran, i just davant de la barreteria *La Moda*, l'any 1875 la Societat Catalana General del Crèdit va iniciar els tràmits per obrir un modern passatge, similar als parisencs, que anés en paral·lel al carrer d'Avinyó i que connectés el carrer de Ferran amb la baixada de sant Miquel. Les obres van començar el març del 1876 amb un projecte de l'arquitecte Magí Rius i ja al mes de novembre del 1878 tenim notícies de l'existència, a l'entresol del número 1 del passatge, d'una sala on s'hi organitzaven exposicions de col·leccions d'objectes procedents de la Xina i del Japó.⁶⁰ La notícia sembla especialment interessant perquè un dels diaris que van descriure l'exposició afegia al seu comentari una referència al baixos preus de venda tot afegint que això era conseqüència dels contactes comercials directes que s'havien establert entre Barcelona i l'Àsia Oriental. Concretament, aquest local rebia diàriament, a canvi d'altres gèneres, objectes de la Xina i del Japó procedents d'"*una casa de comercio de esta capital*".⁶¹

"En el pasaje del Crédito (calle de Fernando), número 1, entresuelo, se ha instalado una exposición de objetos artísticos de la China y del Japón, que llamará la atención de las personas de buen gusto de esta capital. Desde los monumentales jarrones de porcelana y las suntuosas sillerías y los centros de mesa de laca, maqueados y nacarados, hasta las mas insignificantes fruslerías del tocador, estuches, neceseres, tableros de ajedrez, cajas para thé y café, para jabón, polvos y esencias, platos de búfalo legítimo y de concha, bolsas de seda, tejidos preciosos, tarjeteros, juguetes de marfil y un sin fin de objetos en todos los cuales campea una maravillosa delicadeza de ejecución y las mas primorosas maravillas del arte de entallar y maquear, componen la espléndida colección citada. Algunos de los objetos, con todo y haberse abierto ayer la exposición, estaban ya vendidos. No es extraño, pues los precios son

*relativamente módicos, por proceder dichos objetos de un conocido comerciante de esta capital que hace negocios directamente con aquellos países”.*⁶²

Es fa difícil pensar en cap empresa catalana o espanyola instal·lada al Japó, ja que, com hem comentat anteriorment, totes les fonts indiquen que això no va succeir fins a l'any 1887. Feia sis anys que funcionava la línia de vapors entre Barcelona i Manila però Espanya encara vivia completament al marge de les possibilitats comercials que es podien establir amb Orient; d'altra banda, per les descripcions que ens han arribat, sembla que les peces eren majoritàriament de procedència xinesa. Amb tot, és significatiu recordar que d'aquell any 1878, que va coincidir amb la visita a Barcelona del primer vaixell de guerra construït al Japó (*Seiki*), tenim documentades quatre exposicions d'art japonès a la ciutat. Era l'any del triomf del Japó a l'Exposició Universal de París, l'any de la inauguració del ferrocarril de França i l'any en què es va afermar l'èxit de la moda japonesa a la capital de França com a signe de bon gust.⁶³

Fig. 3. Plat d'esmalt *cloisonné* japonès de la quincalleria d'Olivella germans i Cuspiner, c.1880.

Al número 3 del mateix passatge del Crèdit, just davant de l'edifici on naixeria Joan Miró, el 28 de març de 1879 l'ebenista i *ensemblier* Francesc Vidal i Jevellí (1848-1914) va obrir una botiga d'objectes artístics i decoració d'interiors. Vidal, que havia visitat l'Exposició Universal del 1867, va estudiar a l'Escola d'Arts Decoratives de París, on va conèixer les noves pràctiques artístiques que s'impulsaven a les grans capitals. La seva voluntat era tornar a Barcelona per europeïtzar i modernitzar una ciutat que es mantenia excessivament tradicional. L'establiment seguia el model europeu que el mateix Vidal havia conegut als seus viatges per França, Anglaterra, Àustria i Alemanya. Allà s'hi trobaven mobles i tot tipus d'accessoris de caràcter artístic i utilitari per a la decoració d'interiors i ambients confortables. Moltes de les peces que tenia en venda procedien majoritària-

ment dels seus tallers d'indústries artístiques, per bé que una gran quantitat d'objectes també arribaven de l'estranger, de prestigioses cases internacionals d'objectes decoratius de què Vidal n'era el representant a Barcelona, com *Christofle & C^a* de París, *August Klein* de Viena o *J. Laurent y C^a* de Madrid.⁶⁴

Ja des del dia de la inauguració es podien trobar des de tapissos perses i afganesos fins als típics gerros de grans dimensions de porcellana o d'esmalt *cloisonné* japonès. Tota la decoració del local havia estat projectada i realitzada pel mateix propietari; hi havia un sostre artesonat de fusta i les parets revestides amb un paper que imitava el cuir gravat i daurat, mentre que de les columnes hi penjaven elegants tapissos orientals. Hi havia una col·lecció de reproduccions d'estàtues clàssiques i modernes, així com obres d'artistes catalans contemporanis, com Josep Masriera, Simó Gomez i Rossend Nobas. Vidal buscava l'enriquiment de les indústries artístiques i, en últim terme, un nou renaixement en el camp de les arts en el seu sentit més extens. L'anunci de la inauguració es va publicar als diaris el dia 29 de març de 1879:

*“Esta noche se inaugurará en el Pasaje del Crédito n° 3 la tienda que D. Francisco Vidal ha montado para la exposición, venta y construcción de objetos artísticos y a la cual nos referíamos a pocos días al ocuparnos de la próxima abertura en esta ciudad de un establecimiento semejante a los que existen en París, Roma, Londres, etc., dedicados a la misma especialidad de la industria artística. Sabemos que en la nueva tienda podrán ver los aficionados a las bellas artes obras pictóricas originales de conocidos artistas, reproducciones de celebrados escultores, vasos y jarrones de la China y del Japón, tapices de Oriente y otros objetos de igual o parecido carácter. El establecimiento del señor Vidal abrirá sus puertas al público el lunes próximo”.*⁶⁵

Si analitzem la premsa diària, que és quasi l'únic mitjà pel qual hem tingut accés a la seva activitat professional, es pot comprovar com Vidal, des d'aleshores, i des de la seva posició de comerciant en el camp de les arts decoratives, es va convertir en defensor i impulsor de la integració de les arts i la indústria.⁶⁶ Des d'un inici, va començar a vendre tot tipus d'objectes del Japó, bronzes, ceràmiques, porcellanes, teixits, laques, mobles i fins i tot peces de gran envergadura com ara “*un lujoso palanquín de paja labrada*” [sic] decorat amb incrustacions i dibuixos delicats.⁶⁷ Així mateix, també venia mobles d'estil japonès dissenyats al seu propi taller.⁶⁸

Francesc Vidal va instaurar a la ciutat un nou tipus de botigues dedicat a la venda de mobles de luxe i objectes per a la decoració d'interiors que va esdevenir modèlic per a d'altres negocis semblants. A la botiga de J. Pradell, del carrer Jaume I, 6, per exemple, a l'any següent ja s'anunciaven permanentment, entre mobles i objectes decoratius, porcellanes del Japó.⁶⁹ Un cas similar era el de l'ebenisteria artística dels senyors *Folch y Compañía*, oberta a la plaça de santa Anna, 21, decorada per reconeguts artistes i industrials, com Francesc Soler Rovirosa, August Font, Joan Parera i Josep Amigó, entre altres. En aquesta última s'hi venien mobles de tota mena, entre els quals també hi havia tapissos i mocadors de seda brodada del Japó, així com paravents.⁷⁰

Al centre de Barcelona hi havia un segon passatge similar a aquell on s'havia instal·lat Francesc Vidal; era el passatge del Rellotge, situat a poca distància i també remarcable per les botigues que s'hi havien obert. El nom d'aquesta via, oberta l'any 1862 pels propietaris Arnús i Codina per connectar el carrer dels Escudellers i el dels Còdols, responia a la presència d'un gran rellotge que

marcava les hores de les principals capitals del món. Com al passatge del Crèdit, aquí també hi havia botigues luxoses, com el dipòsit de la *Gran relojería del siglo*, oberta el Nadal de 1869, la rellotgeria dels senyors *Ferrer, Collin y C^a*, des de 1884, o bé la joieria de Josep L. Guimet.⁷¹ Al seu costat, al bloc número 1, l'any 1869 s'hi va establir un local conegut com a *Exposición permanente del pasaje del Reloj* on cada quinze dies es renovaven exposicions de productes diversos, entre els quals també hi van sovintejar les artesanies japoneses.⁷²

Tornant al carrer de Ferran, aquesta va ser durant tot l'últim quart del segle XIX la via més elegant i freqüentada i, com a conseqüència, la més desitjada pels comerciants. Allà s'hi trobaven de manera ininterrompuda artístiques i riques botigues, grans rellotgeries, magatzems de seda, perruqueries, ebenisteries, llibreries, botigues de fotografia i d'òptica, de ventalls i ombrelles, quincalleries i grans armeries, argenteries i prestigioses joieries com les de Francesc Cabot, Pere Sastre, Pere Soler o bé de la família Masriera. Com en el cas de Francesc Vidal, els Masriera, des del seu taller i el seu establiment, al carrer Ferran, 35, també van promoure amb molt d'interès l'art i l'estètica japonesa.⁷³ L'any 1934, a la memòria necrològica que Manuel Rodríguez va llegir en honor de Josep Masriera, es recordava encara aquest carrer com a gran epicentre comercial de la ciutat:

*“La mencionada calle constituyó, por entonces, el estuche magnífico en que se brindaba lo mejor y más interesante para los barceloneses. Inútil empeño el de la calle de la Platería por conservar su prestancia secular. No lejos de la tienda de severo ambiente de los Masriera, la dulcería de Llibre, con su aparatoso anejo colmado de ejemplares suntuarios, de vario linaje, traídos del extranjero; la librería y estampería de Durán, en cuyos escaparates se renovaban en las exposiciones nacionales y en el “Salón” de París; la confitería Massana, que se cuajaba de estremecedoras palmas los días antes de Domingo de Ramos y de ramilletes de guirlache en las proximidades de Pascua florida; y cerca, en el pasaje del Crédito, exponía Vidal los muebles de robusta traza salidos de sus talleres, que competían con los venidos de fuera”.*⁷⁴

Una de les botigues més grans del carrer de Ferran era l'armeria i quincalleria de Lluís Vives, establerta cap al 1862 a la cantonada del carrer d'en Raurich. En aquest cas, des de la dècada de 1870, a més de ser una botiga especialitzada en materials de caça, s'hi venien armes de procedència oriental, i més concretament del Japó. Es pot recordar, per exemple, que a l'abril de 1880 en un dels aparadors, entre diverses armes japoneses, s'hi va exposar una armadura samurai completa que, a fi de poder ser ben apreciada pel públic, es va col·locar en un maniquí que girava sobre un eix.⁷⁵ Descripcions com aquesta expliquen la presència d'armadures japoneses a la Barcelona del Vuitcents a cases com les d'Apelles Mestres, la família Masriera o Francesc Navarro Oliveras.

Hi ha una altra mena d'establiments que també hem de mencionar a l'hora de parlar de la venda de peces japoneses: les confiteries. Com en el cas de les quincalleries, es podria pensar que en aquestes botigues no s'hi podien trobar articles del Japó, però la realitat era una altra. Eren locals que inicialment havien centrat la seva venda en el camp de l'alimentació, principalment la confiteria i la pastisseria, però que amb el temps, a partir dels inicis de la dècada de 1870, van anar complementant la seva oferta amb altres productes com ara caixes de luxe per a confitures o pastes, així com, entre altres, caixes manufacturades artesanament que en diverses ocasions eren decorades seguint l'estil japonès, o bé eren importades directament d'Orient. Les confiteries *La Criolla*, la famosa confiteria Massana del carrer Ferran, la d'Ignasi Majó al carrer d'Avinyó, la de Joan Puig a

Pelai, o la confiteria de la Palma, davant del Liceu, en són alguns exemples.⁷⁶ Però, sens dubte, la més destacada d'aquells anys a Barcelona era la Gran Confiteria de Pere Llibre, al carrer de Ferran, 1, cantonada amb la Rambla (fig. 4).⁷⁷

Fig. 4. Confiteria de Pere Llibre, a la cantonada entre el carrer Ferran i la Rambla. *La Academia*, 1878.

Segons l'època, el negoci de Llibre es va anunciar com a “confitería”, com a “confitería y objetos de arte” o bé com a “establecimiento de objetos artísticos de don Pedro Llibre” atesa la gran varietat de productes que tenia com a complement de la secció d'alimentació. Aquesta oferta amb els anys va créixer en fama i prestigi fins a convertir-se en un lloc de referència tant per a la compra d'objectes artístics com per a encarregar un *lunch*, el que avui anomenaríem “caterings” o banquets. Era un establiment amb entresol i tres pisos, amb sumptuoses sales decorades amb mobles, estàtues, gerros, quadres, tapissos, plantes. Així, a més de les caixes japoneses i d'estil nipó que es podien trobar a les confiteries, també s'hi venien mobles japonesos d'eben amb incrustacions, i moltes altres peces de la mateixa procedència, com ara vestits, porcellanes, tapissos, bronzes o sedes brodades. En algunes ocasions, fins i tot s'hi van organitzar exposicions específiques d'objectes japonesos.⁷⁸

Amb les referències ja esmentades queda palès que al carrer Ferran i al seu entorn era on amb més freqüència es podien trobar productes asiàtics. Ferran era la principal artèria comercial i, com a tal, reflectia les modes i les tendències del moment. D'aquesta manera, la moda del japonisme donava a aquest tipus de botigues un caràcter elegant, més modern i nou, més pròxim al de les grans capitals. Un exemple d'aquesta imatge ens la pot donar el disseny de cartell de M. Obiols Delgado publicat a color el setembre de 1886 a la revista *La Exposición*. Es tracta d'un dibuix japonista titulat *La calle de Fernando (Fantasía japonesa)* (fig. 5) en què a més de fer s'hi referència al gust japonès que tan en boga estava en aquelles dates, emfatitza també aquesta moda representant de manera metafòrica el carrer de Ferran dins d'un fanalet japonès *chouchin*.⁷⁹

A tota la diversitat de botigues ja comentades, cal afegir-hi altres establiments més dispersos, entre els quals la Sala Parés del carrer Petritxol, en la qual l'any 1876 s'hi van exposar fotografies de la

destacada participació japonesa a l'Exposició Universal de Filadèlfia.⁸⁰ Així mateix, el juliol de 1878 s'hi va celebrar una exposició d'art japonès en què es van exposar gerros, paravents, armes i d'altres peces destacades com ara “una preciosa bata de seda bordada y acolchonada de valor 1.750 reales, dos juegos de café con primorosos dorados y pintura i bastones-cañas para pescar y unas babuchas de paja sumamente curiosas”.⁸¹ Atès l'èxit de la mostra, els organitzadors en van preparar una segona pel més d'octubre següent, aquesta ocasió amb peces del Japó, la Xina i Annam; s'hi exposaren, tota mena d'artesanies, arquetes, paravents; “no podemos menos que recomendar su adquisición a las personas de buen gusto, pues difícilmente se verá en nuestra ciudad otra tan rica y variada colección”.⁸² Aquesta casa sovint s'anunciava com “la conocida tienda de estampas de la calle de Petrixol” atesa la gran quantitat de làmines, gravats i fotografies que s'hi venien, com en el cas de la botiga d'estampes d'art del número 1 del mateix carrer. És possible que en alguna ocasió també s'hi haguessin venut *ukiyo-e* o àlbums japonesos.⁸³

Si fins ara hem comentat tots aquells llocs dels quals podem certificar la venda de productes orientals des de la primera meitat de la dècada de 1870, igualment també hauríem d'incloure en aquesta

Fig. 5. M. Obiols Delgado, La calle de Fernando. Fantasía japonesa. La Exposición, 1887.

llista els establiments de ventalls i ombrelles que, a més de vendre els típics models espanyols, molt probablement també van vendre exemplars orientals.⁸⁴ Un exemple va ser la sastretria Jordana del carrer d'Argenteria, 4, i la seva sucursal de la plaça de santa Anna, 9, *La Ciudad de New York*, on s'hi trobaven ombrelles japoneses. Altres casos van ser els de les botigues *La Valenciana*, *El Nilo*, *La Primavera*, així com especialment els grans magatzems de l'hereu de Josep Oriol Segur, on s'hi van vendre, en finalitzar l'Exposició Universal de 1888, els productes de la instal·lació japonesa que havien quedat al pavelló.⁸⁵

Un altre cas destacat va ser el de la botiga del fabricant de paraigües Bruno Cuadros, al pla de la Boqueria (fig. 6). Cuadros va reformar el seu establiment l'hivern de 1885 amb unes destacades decoracions orientals dissenyades per Josep Vilaseca, juntament amb un drac de llauna, obra de Josep Lomas. Vilaseca va ser també l'autor de la decoració orientaltzant de la façana i de l'interior de la confi-

Fig. 6. Josep Vilaseca, Casa Bruno Cuadros, Barcelona, 1885.

cellanes, de què no tenim referències molt precises però se'n sap que van vendre una gran diversitat de peces, com ara *La proveedora*, una botiga oberta l'any 1876 a la plaça de santa Anna dedicada a la venda de pisa, porcellana i cristall; allà s'hi anunciava la venda dels gerros més sumptuosos de porcellana de les principals fàbriques nacionals i estrangeres.⁸⁸ *La Villa de Baccarat* era un altre magatzem de luxe dedicat a la mateixa especialitat que es va obrir a la Rambla dels Estudis, 4, a la primavera del 1880, i on en algunes ocasions s'hi van vendre peces japoneses.⁸⁹

teria d'Antoni Llopart, *Al Japón* (1896) (fig. 7).⁸⁶ Tot i que no tenim documentació escrita que ho certifiqui, molt probablement durant aquests anys, seguint una tendència generalitzada, la Casa Bruno Cuadros també degué vendre ombrelles i ventalls d'estil japonès, o bé autènticament fabricats al Japó. Un exemple que pot servir per il·lustrar la popularitat d'aquesta mena de productes és l'anunci que van fer l'agost de 1876 els propietaris del Café Pelayo, un dels més prestigiosos de la ciutat, en oferir ventalls japonesos a tot aquell qui anés a prendre un refresc al seu local. Aquest cafè, precisament pocs anys més tard, va ser decorat seguint l'estil japonès.⁸⁷

També cal citar les botigues de porcellanes, de què no tenim referències molt precises però se'n sap que van vendre una gran diversitat de peces, com ara *La proveedora*, una botiga oberta l'any 1876 a la plaça de santa Anna dedicada a la venda de pisa, porcellana i cristall; allà s'hi anunciava la venda dels gerros més sumptuosos de porcellana de les principals fàbriques nacionals i estrangeres.⁸⁸ *La Villa de Baccarat* era un altre magatzem de luxe dedicat a la mateixa especialitat que es va obrir a la Rambla dels Estudis, 4, a la primavera del 1880, i on en algunes ocasions s'hi van vendre peces japoneses.⁸⁹

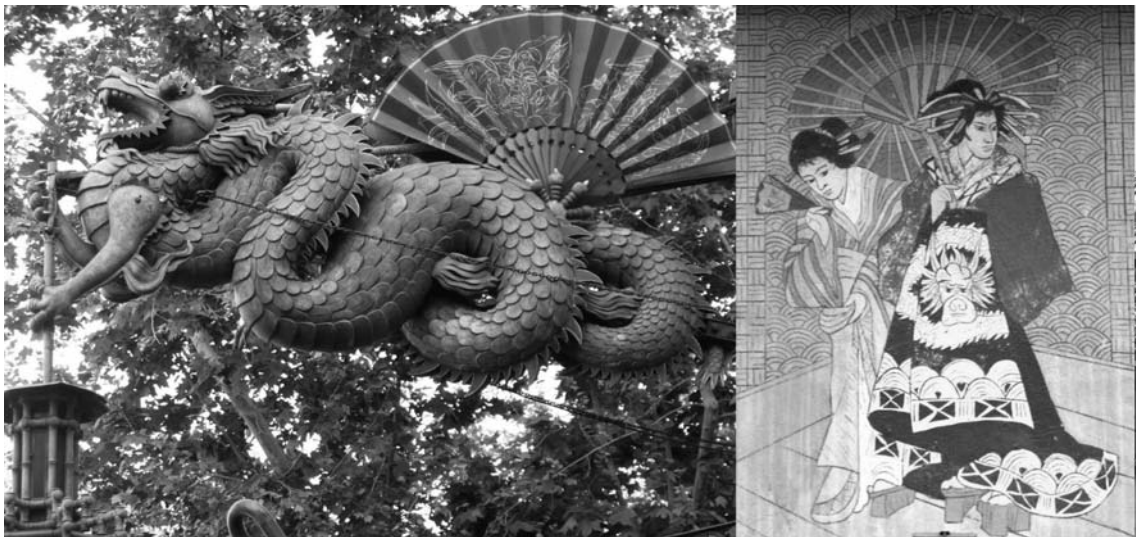

Fig. 6. Casa Bruno Cuadros, drac i decoracions orientals de la façana.

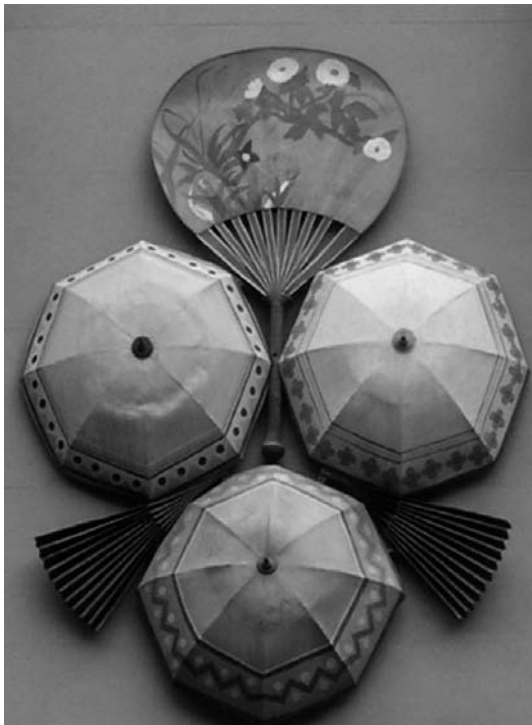

Fig. 6. Casa Bruno Cuadros. Decoracions orientals de la façana.

són aquestes notes les que ens han permès certificar l'existència d'objectes japonesos en una gran quantitat de botigues. Tenint en compte que les notícies apareixien anotades als diaris tan sols en ocasions especials, hem de creure que, seguint la moda japonesa instal·lada a Barcelona, més enllà de si apareixen o no registrats els seus productes als diaris, algunes de les botigues van mantenir amb una certa regularitat la venda d'art japonès. Durant aquests primers anys, el comerç d'art japonès a la ciutat va ser feble a causa de la falta de recursos, la manca d'infraestructures i la feble relació diplomàtica que hi havia entre tots dos països; va ser dèbil, però tanmateix fructífer en tant que va saber respondre a la demanda dels barcelonins.

A mitjan anys vuitanta diversos factors van coincidir per marcar un punt d'inflexió en les relacions entre els dos països. El moment clau va ser l'any 1888, quan es va celebrar l'Exposició Universal, però, uns anys abans diversos moviments simptomàtics van precedir i anunciar una nova etapa quant a la introducció de l'art japonès a Espanya. En aquest sentit, coincidint amb els esforços per part de la legació espanyola a Yokohama i diversos empresaris que miraven de trobar la manera de començar a tenir tractes amb el Japó, Barcelona va experimentar l'inici d'un nou fenomen: el naixement de botigues especialitzades en art oriental.

La primera de totes va ser *El Mikado*, una empresa i botiga creada pels senyors Alimundo, Ruz i Català, que es va obrir l'estiu de 1885 i que es va dedicar exclusivament a la venda d'objectes artístics d'Orient.⁹¹ El nom del negoci, que coincideix amb el títol de l'opereta còmica de Sullivan i Gilbert que es representava amb gran èxit des del març d'aquell any a Londres, ja indica de bon principi la preferència que els seus propietaris van donar a l'art japonès. La botiga va obrir al públic el

Altres casos incerts van ser l'establiment dels senyors Deu i Llorens, davant del Palau de la Virreina, les botigues d'objectes d'art del senyor Bassols, el magatzem de catifes de Francesc Viladesau, al carrer dels Boters, on s'hi venien brodats de Manila i tes de la Xina, o bé la botiga *Fortuny*, oberta per Josep Teixidor al 1875 al carrer de Regomir, dedicada a la venda d'articles per a la pintura i el dibuix, entre els quals, pinzells japonesos.⁹⁰

Cap al naixement d'un nou negoci: les botigues dedicades a la venda d'art japonès

Bona part de les notícies que ens han servit per elaborar el discurs que hem seguit fins ara les hem extretes de les descripcions que van fer diaris com el *Brusi* o *La Renaixensa* en diades o celebracions puntuals, com les festes de la Mercè o de Sant Tomàs, és a dir, quan els aparadors de les principals botigues es guarnien per mostrar els seus millors productes. En gran mesura es pot dir que

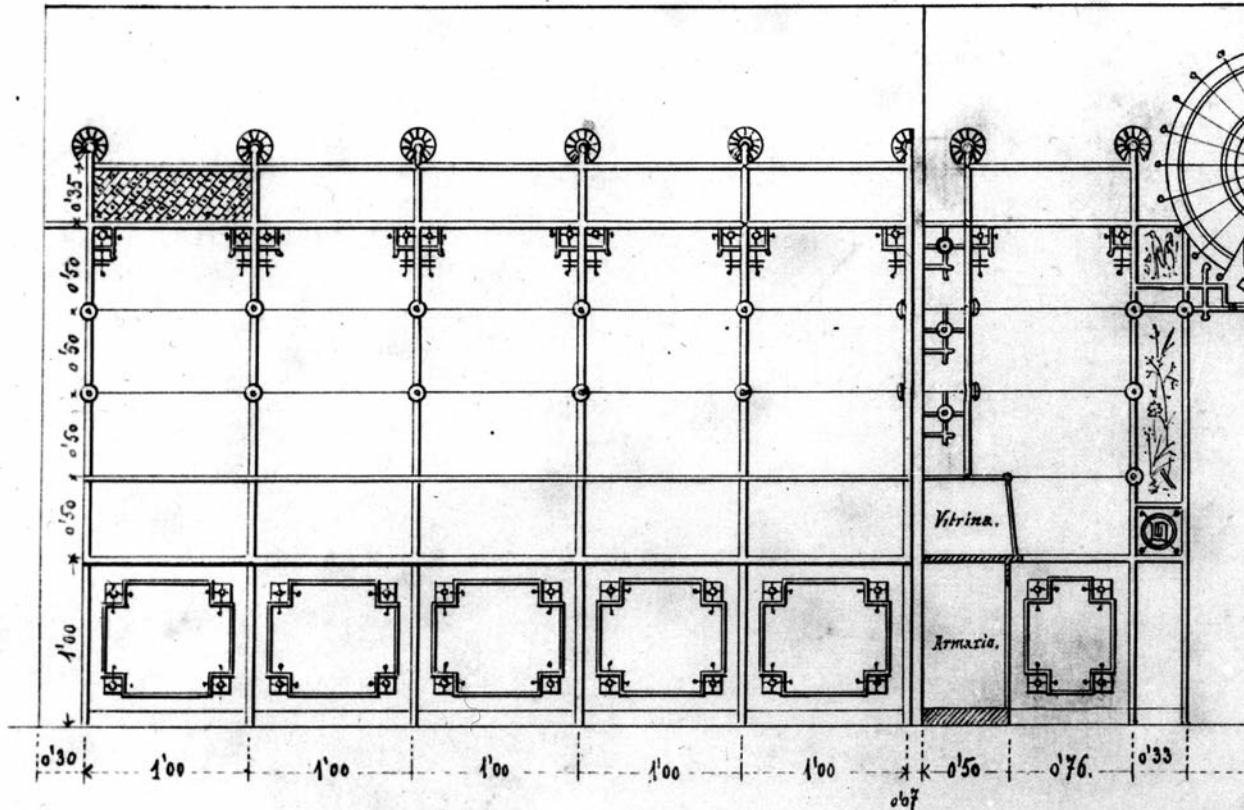

Fig. 7. Projecte de Josep Vilaseca del 1896 per a la confiteria Al Japón (COAC).

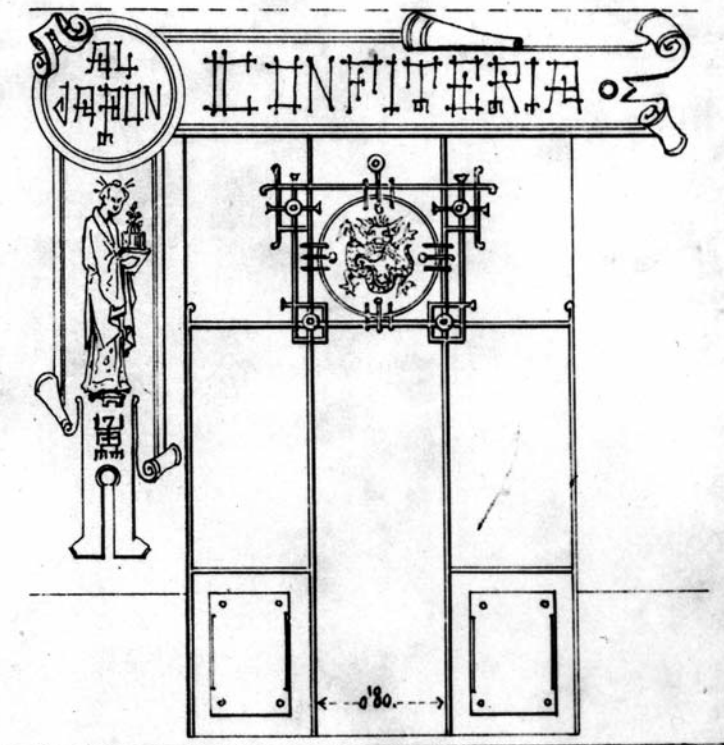
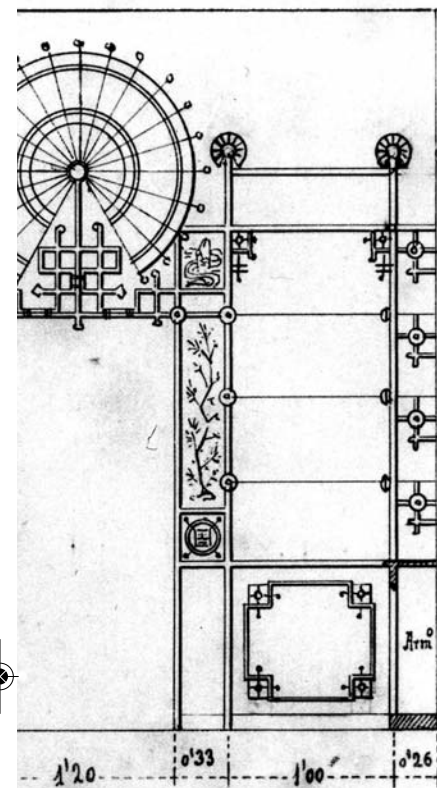
mes de juny de 1885 al local número 1 de la baixada de Sant Miquel, és a dir, a pocs metres de l'establiment de Francesc Vidal i de les quincalleries *La Dalia azul* i *Olivella hermanos* y *Cuspinera*. El rètol de la façana, en el qual hi ressaltava una inscripció escrita amb kanji, va ser realitzat pel pintor Hermenegildo Queralt. Quant a l'interior, les diverses prestatgeries, armaris i mostradors, posaven a l'abast dels compradors tota mena d'objectes artístics, principalment del Japó, però també, en menor mesura, de la Xina, l'Índia, el Marroc i altres països àrabs.

Les peces que s'oferien a *El Mikado* (fig. 8) eren aquelles mateixes que produïen les empreses d'indústries artístiques japoneses dedicades a l'exportació: grans i rics bronzes cisellats, porcel·lanes decoratives, peces de mobiliari, campanes de bronze, brodats, sedes, objectes amb incrustacions, caixetes i joiers, ventalls, ombrelles, així com papers per empaperar habitacions o bé paravents, és a dir, tota

PLANO DE LA TIENDA.

FACHADA.

Escala de $\frac{1}{50}$.

mena d'objectes per decorar estances privades d'una manera *moderna* i original, alhora que idònies per acompanyar la creixent demanda de sales decorades segons l'anomenat estil japonès.⁹² Juntament amb aquests objectes, hi havia altres peces de gran interès per a la difusió del japonisme, com ara armadures samurai, gravats *ukiyo-e*, així com “*originales álbum de dibujo que pueden ser sumamente interesantes para los que se dediquen al decorado de muebles y objetos de lujo*”,⁹³ és a dir, ni més ni menys que els llibres d'estampes i de dissenys que en aquelles dates ja col·leccionaven artistes com Apelles Mestres i que en qüestió de ben pocs anys van adquirir també decoradors i moblistes com Alexandre de Riquer i Gaspar Homar tot renovant l'art decoratiu de la Barcelona del Vuitcents.⁹⁴

Tot el que es venia a *El Mikado* cridava l'atenció dels vianants tant pel seu exotisme, original i fantasiós, com pel seu bon preu, que oscil·lava entre els 2 i 4.000 rals.⁹⁵ Per fer-nos una idea del que

Fig. 8. Full publicitari de la botiga *El Mikado*, 1885. Museu Frederic Marès. Barcelona.

això significava, es pot comparar amb els preus de productes comuns de la ciutat, 1 ral per dos litres d'aigua filtrada, 2 rals per l'entrada a una sarsuela del Teatre Tívoli, 3 rals per un espectacle d'acrobàcies al Circ Eqüestre Barcelonès, entre 10 i 30 rals per vestits complets de cotó al basar *El Águila*, o bé entre 4.000 i 5.000 rals per un piano vertical de preu mitjà. S'oferien, doncs, productes molt variats, alguns de molt econòmics i d'altres de gran valor.⁹⁶ Els que visitaren *El Mikado* van veure la botiga com un centre on les persones de bon gust i els amants dels objectes artístics, tal i com es proclamava des d'altres establiments com el de Vidal, hi anirien a buscar els complements necessaris per a les seves estances particulars. Des d'aquell moment els artistes i amants de l'art japonès tenien al seu abast un establiment exclusivament dedicat a vendre una gran diversitat d'objectes i obres d'art que fins aleshores tan sols s'havien trobat de manera dispersa en establiments miscel·lànic de la ciutat.

Els barcelonins van valorar molt positivament la diversitat de l'oferta i els baixos preus amb què s'anunciaven els productes d'*El Mikado* i, per aquests motius, *La Vanguardia* assegurava que amb un sol mes des de l'obertura, l'establiment havia rebut una gran aflluència de públic, “*pudiéndose decir que basta hoy cuenta ya con gran numero de clientes*”.⁹⁷ Aquest fet és d'un gran interès per entendre l'èxit i la difusió que en anys successius tindria l'art japonès en un ampli sector de la societat. Va ser l'inici d'una nova etapa que va convertir la ciutat en el principal centre de comerç d'art japonès a Espanya.

El gran èxit del negoci d'Alimundo, Ruz i Catalá, ràpidament va cridar l'atenció d'un empresari que es va proposar d'adquirir-ne la propietat: Odó Vinyals i Mayoral, un comerciant oriünd de la Seu d'Urgell afincat a Barcelona. Tan sols un any i mig després de l'obertura de *El Mikado*, al final del 1886 el negoci va ser traspassat a Vinyals i el desembre d'aquell mateix 1886 l'establiment va obrir de nou.⁹⁸

Vinyals va introduir algunes modificacions i algunes novetats, com ara l'organització de petites exposicions dels productes que tenia a la seva disposició. Els diaris de l'època informaven que allà s'hi seguien trobant mobles i obres d'art de luxe i fantasia, del Japó, de la Xina i de l'Índia; paravents de seda amb brodat d'or, gerros de porcellana, teixits nipons, ceràmiques de Canton, transparents de seda pintats a mà, caixes d'*urushi*, bronzes, armes japoneses, joguines i un sense fi d'objectes summament econòmics.⁹⁹ Que els preus fossin substancialment més baixos del que era habitual es devia precisament al contacte comercial que va permetre a Vinyals establir una importació directa des dels ports del Japó i de la Xina, via Manila, fins a Barcelona.

Tota la documentació localitzada fins al moment ve a confirmar que aquests van ser els inicis de les relacions comercials en el camp de les arts entre el Japó i Espanya; totes les circumstàncies ho afavoriren. Així, en vista de l'èxit i l'augment del negoci durant l'any 1887, l'any següent, tot coincidint amb la presència de les principals indústries artístiques del Japó a l'Exposició Universal de Barcelona, Vinyals va fer un pas més en establir-se a Yokohama i signar acords per a la importació d'art japonès a gran escala, principalment amb Matsuo Gisuke, organitzador de la secció japonesa a l'Exposició i president de la principal empresa d'indústries artístiques del Japó. I a Vinyals el seguien altres destacats empresaris. Aquest, però, és un nou capítol de la història que, atesa la seva extensió, ens reservem per a una propera ocasió.

NOTES

1. Sobre els últims anys del Japó Tokugawa i l'obertura de l'era Meiji vegeu W.G. BEASLEY, *La restauración Meiji*, Satori ediciones, Gijón, 2007, pàg. 71-93.
2. BEASLEY 2007, pàg. 95-194. Deixant de banda diversos assassinats, com el del comerciant anglès Charles Lennox Richardson, un dels moments culminants del moviment opositor a l'obertura del país va ser l'atac a diversos vaixells americans, francesos i holandesos a l'estret de Shimonoseki el juny de 1863, i la posterior resposta en forma de bombardeig; des d'aleshores va quedar clar que la superioritat militar occidental era inqüestionable i que, més que oposar-se a les demandes occidentals, el que calia era iniciar una reforma del país per tal d'enriquir-lo i dotar-lo d'un exèrcit fort (*fukoku-kyōhei*).
3. LUIS DE ESTRADA, *Consideraciones sobre la importancia y vicisitudes del comercio del Japon con las demas naciones, y principalmente con las de Europa*, Imprenta de La América, Madrid, 1857.
4. Es tracta d'un text de caire històric en què es narra el procés d'obertura comercial del Japó des que els holandesos obtingueren el privilegi comercial a mitjan segle XVII. També analitza el camí que el Japó va seguir a fi d'esdevenir un país autosuficient amb un sistema econòmic que era, un cop més al parer d'Estrada, del tot inadequat però, tanmateix, *una obra maestra de sabiduria y prudencia*.
5. M.J.-C. DELPRAT, «Japon et le comerce européen», *Revue des Deux Mondes*, any XXVI, periode II, vol. 5, 1 d'octubre de 1856, pàg. 611-645.
6. ESTRADA 1857, pàg. 59-60.
7. BEASLEY 2007, pàg. 156-175.
8. En aquest sentit, és especialment interessant la reflexió que, a mode de conclusió, tanca el pròleg i en què lliga la potenciació de la indústria amb la situació que viu Espanya i el procés d'industrialització que fins aleshores se centrava majoritàriament a Catalunya; *“mi propósito no ha sido otro que el de llamar la atención sobre lo que nos enseña un pueblo extranjero poco conocido; para ver si con esto se va madurando la resolución que, tarde o temprano debe tomarse con respecto a la industria catalana, así para fomentarla, en cuando sea justo y razonable, como para que deje de tener el carácter de privilegiada, que la hace odiosa y perjudicial al mismo tiempo a los intereses nacionales”*. ESTRADA 1857, pàg. VIII.
9. ESTRADA 1857, pàg. I.
10. LUIS EUGENIO TOGORES SÁNCHEZ, *La acción exterior de España en Extremo Oriente (1830-1885)*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 1992, pàg. 609.
11. Sobre els interessos filipins vegeu: TOGORES 1992, pàg. 613-617. Els interessava tenir oberts els ports japonesos a fi d'ampliar noves rutes comercials, de la mateixa manera que el tractat podria permetre l'entrada de japonesos a l'arxipèlag filipí que serviria per suplir la manca de gent que treballava al sector de l'agricultura. A més, tal com afirmava el Govern Superior Civil de Filipines, tot plegat també afavoriria l'augment de l'exportació de productes espanyols: *“Nuestros tejidos catalanes hallarían en el Japón un vasto mercado, puesto que ya han hecho pruebas con muy buen éxito los fabricantes de Carasona y Limoges. También conseguirían mucho los vinos españoles, puesto que el de Burdeos lo ha conseguido, así como los aguardientes, que Filipinas puede exportar en abundancia cuando se les asegure extracción. (...) Además de estos productos podrían llevarse con mas ventaja que de otra parte, cereales, añil, azúcar, jarcias, maderas tintóreas, conservas alimenticias, ganados, melazas y otros de que abunda, importando en cambio cederías, maques y porcelanas que son superiores a los de China y sumamente estimados en Europa, como V.E. sabe”*. TOGORES 1992, pàg. 614.
12. TOGORES 1992, pàg. 622. El tractat va ser signat per José Heriberto Garcia de Quevedo, aleshores ministre plenipotenciari a la Xina i Annam, en nom de la reina d'Espanya, i Higashi Kuze Chiujo, Terashima Tozo Hanji i Iseki Saiyemon Hanji, en nom de l'emperador Meiji. La deixadesa informativa per part del Ministeri d'Estat vers les legacions d'Orient, com la del Japó, va ser una dinàmica que va perdurar al llarg dels anys i que va ocasionar certs conflictes, com els causats per la manca de contacte amb la legació del Japó en ocasió de l'Exposició Universal de Barcelona.
13. Vegeu l'exemplar publicat del tractat, *Tratado de amistad, comercio y navegación ajustado entre España y el Japón y firmado en Kanagawa el 12 de Noviembre de 1868*, sd..
14. El tractat especificava quines eren les tarifes per a l'entrada de productes. La tarifa dels drets d'importació de la majoria de mercaderies se situava al 5% del cost del producte.
15. *Japan Herald Directory and Hong List for Yokohama*, 1870. Archivo General del Ministerio de Asuntos Exteriores y Comercio (AGMAEC), H-1632, Japón, notas verbales (1870-1880), núm. 17. Des del moment de la signatura del tractat es va nomenar, de manera provisional, un diplomàtic francès a Yokohama a fi que representés a Espanya a l'espera de la primera legació. Tanmateix, la legació japonesa no es va instal·lar a Espanya, a Madrid, fins al 1882. La feblesa amb què es mostrava a Àsia un país com Espanya, sense recursos i sense influència, situava el país al final de la cua d'aquells amb els que Japó tenia interès en mantenir contacte.
16. AGMAEC, H-1632, Japón, Notas verbales (1870-1880), 10 juliol 1870. Al desembre del mateix 1870, Tiburcio Rodríguez va escriure de nou al Ministre d'Estat sol·licitant l'establiment d'un consolat espanyol a Yokohama i a Nagasaki, els principals ports comercials,

- per poder treballar positivament, amb millors resultats, a favor dels interessos d'Espanya. AGMAEC, H-1632, Japón, Notas verbales (1870-1880).
17. AGMAEC, H-1632, Japón, Notas verbales (1870-1880), núm.11, Yokohama, 26 febrer 1879. Arxiu Històric de la Cambra Oficial de Comerç Indústria i Navegació de Barcelona (AHCOCIN), 19-estadístiques (importació-exportació), caixa 147, exp. 8. *Moviment del comerç en els ports japonesos en el desembre 1886*. 20 de març de 1887. *Buques españoles en los puertos = ninguno*. A part de dos vaixells mercants de 1870, fins a finals de la dècada de 1880 tan sols tenim constància de l'arribada de la corbeta *María de Molina* capitanejada per Tomas Olleros, la qual va arribar l'estiu de 1880 als ports de Nagasaki, Kobe y Yokohama.
  18. La poca presència espanyola es limitava a la oficina consular del govern i algunes persones més residents a Yokohama i a Kobe (Hyogo). Al 1870 apareixen registrats sis espanyols a Hyogo, un numero que al 1872 va augmentar a onze persones, per bé que el nombre total d'estrangers a aquesta ciutat era de 291 persones. *The Japan Weekly Mail*, vol. III, vol. 37 Comprovar que es tracta de dos volums, 14 de setembre de 1872, Yokohama, pàg. 594.
  19. AGMAEC, H-1632, Japón, notas verbales (1870-1880), núm. 25 y 50. Entre les audiències destacades, val la pena subratllar la que Mariano Álvarez, encarregat de negocis d'Espanya, tingué el 30 de juny de 1875 amb l'emperador Meiji. Álvarez explicà la trobada al Ministre d'Estat de Madrid. AGMAEC, H-1632, Japón, notas verbales (1870-1880), núm. 26. TOGORES 1992, pàg. 623-624 i 665.
  20. Una nova carta del mes de desembre de 1870, enviada per l'encarregat de negocis del Japó, afirmava des de Yokohama: "*V.E. sabe que aparte de América, Francia, Inglaterra y Rusia que mantienen aquí constantemente fuerzas marítimas respetables, apenas hay naciones de Europa que no tengan en el Japón algún barco de guerra. Austriacos, holandeses, italianos, prusianos hay en la rada. Solo nosotros no figuramos en el cuadro. Ya que el agente diplomático español ha sido acaso el único que ha ratificado un tratado sin contar con barco de guerra, y que se ha presentado en Yedo a la Audiencia del Mikado sin llevar escolta; ya que en un año casi de residencia mi bandera esta todavía por saludar; a lo menos que no se dé el espectáculo de que si los acontecimientos se echan encima por una de esas violentas sacudidas que son aquí como endémicas, la Legación de España haya de mendigar ayuda de un transporte americano o de una cañonera inglesa*". TOGORES 1992, pàg. 624.
  21. Entre altres diplomàtics enviats al Japó, cal destacar Luis del Castillo, cònsol general a la dècada de 1880, Emilio de Ojeda, secretari de segona classe des de 1872, Enrique Dupuy de Lôme, secretari de tercera classe des de 1873, i Manuel Pastor Bedorja, secretari de la legació al 1884. La majoria d'ells tingueren temps per dedicar-se a l'estudi del Japó a fi d'escriure obres, ja fossin breus opuscles, articles o bé llibres, per tal de difondre a Espanya el coneixement adquirit sobre el Japó. Durant aquells anys també passaren per l'oficina diplomàtica de Yokohama Tiburcio Rodríguez, Nicolás Maria Rivero, Mariano Álvarez, Ernesto Creus, Ángel Ruete i José Delavat, entre altres. El Japó, en canvi, no tenia cap representant a Espanya. Inicialment, s'ocupà dels assumptes referents a Espanya el Ministre Plenipotenciari del Japó a França, Sameshima Naonobu, enviat a París al 1880. Al 1882 el Consell de l'Imperi va sol·licitar per primera vegada la creació d'una legació japonesa permanent a Madrid, inicialment ocupat pel general Ida i, a partir de 1883, per Hachisuka Mochiaki. TOGORES 1992, pàg. 626. *Archivo Diplomático-Político de España*, any I, núm. 30, 21 de novembre de 1883, pàg. 7.
  22. Un bon exemple és la publicació de José Jordana, director del Departament d'Agricultura d'Espanya a l'Exposició de Filadèlfia de 1876. José Jordana Morera, *La agricultura, la industria y las bellas artes en el Japón. Noticias recogidas con motivo de las exposiciones internacionales de Filadelfia (1876) y de París (1878)*, Madrid, 1879, pàg. 7. Vegeu també: AGMAEC, H-1632, Japón, Notas verbales (1870-1880).
  23. Angel BAS, «Comercio con el Oriente» a *Diario de Barcelona*, núm. 265, 22 de setembre de 1867, pàg. 8924-8926. Angel BAS, «Comercio con el Oriente» a *Diario de Barcelona*, núm. 271, 28 de setembre de 1867, pàg. 9108-9110. *Diario de Barcelona*, núm. 69, 10 de març de 1868, pàg. 2526. *Diario de Barcelona*, núm. 79, 20 de març de 1868, pàg. 2663-2666. *Diario de Barcelona*, núm. 80, 21 de març de 1868, pàg. 2694-97. *Diario de Barcelona*, núm. 86, 27 de març de 1868, pàg. 2889-2891. *Gaceta Universal*, núm. 416, 29 d'agost de 1879. Angel BAS, «Intereses españoles en el Asia y Oceanía» a *Diario de Barcelona*, núm. 362, 28 de desembre de 1865, pàg. 12237.
  24. *Olano, Larrinaga y C^o* havia començat a fer el trajecte entre Barcelona i Filipines al 1872; va ser la primera línia de vapors espanyols en fer aquesta ruta passant pel canal de Suez. Tanmateix, no va ser fins al 1879 que aquesta ruta es va convertir en estable, regular i amb un itinerari fix. L'adjudicació d'aquest servei es va fer per concurs públic el 3 de novembre d'aquell any i es va fixar per Reial Decret el 30 de gener de 1880. Joan PALOMAS MONCHOLI, *El rerefons econòmic de l'activitat dels parlamentaris catalans (1876-1885)*, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2002, pàg. 164 i 789. *Diario de Barcelona*, núm. 26, 26 de gener de 1873, pàg. 1003-1004. *Diario de Barcelona*, núm. 287, 14 d'octubre de 1875, pàg. 10714-10717. *Diario de Barcelona*, núm. 1, 1 de gener de 1880, pàg. 41.
  25. Segons les dades del Departament d'Agricultura i Comerç del govern japonès, les exportacions a Espanya anteriors al 1888 estan documentades tan sols els anys 1878 (27 yen), 1881 (150 yen), 1883 (1.509 yen), 1884 (2.440 yen), 1885 (50 yen) i 1886 (1.718 yen), unes xifres irrisòries si les comparem, per exemple, amb els 9.718.599 yen de productes japonesos exportats a França l'any 1883. *General view of commerce and industry in the Empire of Japan*, The Bureau of Commerce and Industry, Department of Agriculture and

- Commerce, Tokyo, 1893, pàg. 92-96.
26. AGMAEC, H-1632, Japón, notas verbales (1870-1880), núm. 47. AGMAEC, H-1633, correspondència (1881-1892), núm. 114
  27. Els primers vapors de la Transatlàntica que van fer la ruta de Filipines van ser el *Isla de Panay* (1882-1929), *Isla de Mindanao* (1882-1898), *Isla de Luzón* (1882-1911), *Isla de Cebú* (1883-1887), i, posteriorment, altres vapor-correu com el *Alfonso XII* (2°), *Habana*, *Manuel L. Villaverde*, *Mejico*, *San Agustín*, *San Ignacio de Loyola* o *Montevideo*. Sobre les connexions navals entre Espanya i Orient, Vegeu: Elena HERNÁNDEZ SANDOICA, «El transporte por mar y la acción del Estado en la España del siglo XIX» a *Hispania*, vol. XLVII, 167, Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), Madrid, 1987, pàg. 977-999. *Ibidem*, «El colonialismo español en la crisis de la transformación marítimo-mercantil (1886-1887)» a *Estudios históricos: homenaje a los profesores José María Jover Zamora y Vicente Palacio Atard*, vol. I, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 1990, pàg. 601-631. Mª Dolores ELIZALDE PÉREZ-GRUESO, «Japón y el sistema colonial de España en el Pacífico» a *Revista Española del Pacífico* [Asociación Española de Estudios del Pacífico, Madrid], núm. 5, any V, 1995, pàg. 69.
  28. ELIZALDE 1995, pàg. 67.
  29. AGMAE, H-1633, correspondència (1881-1892), núm. 10, Tokio, 3 de desembre de 1887.
  30. AGMAEC, H-1633, correspondència (1881-1892), núm. 93, Tokio, 3 de desembre de 1887.
  31. *The Japan Directory*, 1890.
  32. Geneviève LACAMBE, «Les milieux japonisants a Paris, 1860-1880», *Japonisme in Art. An International Symposium*, Kodansha International, Tokyo, 2001, pàg. 45-46. Gabriel P. WEISBERG et alri, *Japonisme. Japanese influence on French art 1854-1910*, The Cleveland Museum of Art, London, 1976, pàg. 3 i 4.
  33. Philippe Sichel (1840-1899) va ser l'autor d'un dels pocs textos escrits pels protagonistes d'aquest comerç directe entre Japó i Europa; va ser publicat al 1883 amb el títol *Notes of a Parisian art dealer in Japan*. Vegeu una edició crítica a Max PUT, *Plunder and pleasure*, Hotei Publishing, Leiden, 2000.
  34. Als diaris i revistes de París amb molta freqüència apareixien anunciades petites exposicions d'art asiàtic, així com l'arribada de remeses de grans quantitats de productes de la Xina i el Japó per als grans magatzems de la ciutat. A. FERNÁNDEZ DE LOS RÍOS, «La semana Parisièn» a *La Ilustración Española y Americana*, any XXI, núm. XXXIX, 22 d'octubre de 1877, pàg. 254-255.
  35. HALÉN 1993, pàg. 39-40. Cita original extreta de *The Alexandra Palace Guide*, 1875, pàg. 7.
  36. Widar HALÉN, *Christopher Dresser, a pioneer of modern design*, Phaidon Press, Londres, 1993, pàg. 38 i 44.
  37. Christine SHIMIZU, «Aprecio y estudio del arte japonés» a *Los orígenes de l'Art Nouveau. El imperio de Bing*, Van Gogh Museum, Musée des Arts Décoratifs, Mercatorfonds, Bruges, 2005, pàg. 35. Cita original extreta de Raymond KOECHLIN, *Les Collections d'Extrême-Orient du musée du Louvre et la donation Grandidier*, Imprimerie générale Lahure, Paris, 1914, pàg. 17. Vegeu també PUT 2000, pàg. 73-117.
  38. L'empresa de Heinrich Arens es va fundar a Tsukiji (Tokyo) al 1869 i durant els anys 70 va obrir una oficina i dues botigues a Yokohama. La companyia va tancar el negoci al 1879. Gabriel P. WEISBERG, «Un negocio de familia. De Hamburgo a París», *Los orígenes de l'Art Nouveau. El imperio de Bing*, Van Gogh Museum Van Gogh, Museu Villa Stuck, CaixaForym, Musée des Arts Decoratives de Paris Comprovar que tots són editors, 2005, pàg. 18. Toyojiro HIDA, «Exporters of Meiji decorative arts», *The Nasser D. Khalili Collection of Japanese Art. Selected Essays*, vol. I, The Kibo Foundation, Londres, 1995, pàg. 84-86. WEISBERG 2005, pàg. 18.
  39. WEISBERG 2005, pàg. 20-21.
  40. Sobre la trajectòria vital i professional de Hayashi Tadamas recomanem l'obra de Brigitte Koyama Shimizu. Igualment, recentment es va celebrar un congrés internacional sobre la figura de Hayashi amb noves aportacions que properament seran publicades (*Hayashi Tadamas: his contribution to Japonisme and Cultural Exchanges*, Tokyo, 2005). Vegeu també: AAVV, *Correspondance adressée a Hayashi Tadamas*, Hotei publishing, Leiden, 2001; Segi SHINICHI, «Hayashi Tadamas: bridge between the fine arts of East and West», *Japonisme in Art...* 2001, pàg. 167-172.
  41. Brigitte KOYAMA-RICHARD, *Japón rêvé. Edmond de Goncourt et Hayashi Tadamas*, Hermann, París, 2001, pàg. 51.
  42. Myself, «El museu privat del Sr. Josep Mansana» a *D'ací i d'allà*, Barcelona, març de 1927, pàg. 83.
  43. Quan uns anys més tard els japonesos van començar a reconèixer el valor artístic dels *ukiyo-e*, Hayashi va ser criticat i acusat de traïdor per haver tret del país una gran quantitat d'estampes d'alt valor.
  44. Aquest fet va ser possible gràcies a la societat dels *Ferrocarriles de Tarragona a Barcelona y Francia*, sorgida l'any 1875, la qual es va preocupar de prolongar el tram de ferrocarril que quedava per construir entre Girona i Portbou. Tanmateix, cal matisar que es podia fer el trajecte complet amb tren de Barcelona a París des d'anys abans si és que s'optava per la línia de Saragossa (Barcelona – Saragossa – Pamplona – San Sebastià – Baiona – Burdeos – Tours – Orleans – París). En cas que s'optés per la línia de ferrocarril de Girona, calia fer el trajecte amb diligències fins a Perpinyà, a on, de nou, es podia agafar el ferrocarril que, amb diversos canvis, duia fins a París (Perpinyà – Narbona – Montpeller – Nimes – Avinyó – Lyon – Dijon – Fontenbleau – París). *Cataluña en la Exposición*

- Universal de París*, Establecimiento tipográfico de Luís Tasso, Barcelona, 1867, pàg. 259-267. Pere PASQUAL DOMÈNECH, *Los caminos de la era industrial. La construcción y financiación de la Red Ferroviaria Catalana (1843-1898)*, Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1999, pàg. 362-365.
45. *Saigoku Barcelonofu Bankoku Hakurankai Hokokusbo*, Noshomusho Somukyoku, Tokyo, 1890. A tall d'exemple, els responsables de la Secció Japonesa a l'Exposició indicaven que els ventalls japonesos que hi havia a la ciutat a l'època de l'Exposició Universal, vora 100.000 a l'any, procedien pràcticament tots de les compres que els comerciants barcelonins feien a París.
46. *La Renaixensa*, núm. 3674, 19 de gener de 1887, pàg. 393: "La barretina catalana està aquí [Manila] ben representada: vull citar-li del carrer de la Escolta, que es com si diguessim lo carrer de Fernando de Barcelona, la casa de Bota, papereria y armeria; Ricart y Soler, gran establiment de robas; Gelambi y C^a, quincalleria; las sastrerías de Llorens Gibert y la d'en Serra; la papereria de Chofré y C^a, rica en cuadros y obras d'art, y algun altre que ara no recordo; la titulada "Los Catalanes" comparable a les millors de Barcelona; y com si tot axio fos poch, no hi ha comers que no tingui dependents catalans". Quant a l'enviament d'art japonès, deixant de banda les peces enviades pel govern Meiji a través dels vapors Manila-Barcelona, es pot destacar l'empresa *Gelambi y Cia*, que apareix a l'*Anuari Riera* del 1896 i al Registre Mercantil al 1900, i que al 1887 ja estava instal·lada a Filipines. Wenceslao Gelambi, soci fundador, va apostar a finals del vuit-cents pel comerç d'art japonès a Barcelona precisament a través del seu establiment de Manila. Aquest tema serà desenvolupat a la pròxima publicació, dedicada al comerç de la dècada de 1890. Sobre els contactes entre Filipines i Japó, Vegeu també: Luis Eugenio TOGORES SÁNCHEZ, «El inicio de las relaciones hispano-japonesas en la época contemporánea (1868-1885)», *Revista Española del Pacífico*, núm. 5, 1995, pàg. 36-42.
47. *Diario de Barcelona*, núm. 244, 12 de setembre de 1874, pàg. 8573. *Diario de Barcelona*, núm. 322, 25 de novembre de 1874, pàg. 11476. *Diario de Barcelona*, núm. 339, 12 de desembre de 1874, pàg. 12124.
48. *Diario de Barcelona*, núm. 349, 22 de desembre de 1874, pàg. 12513.
49. De la mateixa manera que és innegable que, quant a la difusió del japonisme, els diaris i les revistes il·lustrades, van tenir un paper clau, també es pot afirmar que part d'aquest mèrit es podria atribuir, en el cas català, a l'existència d'un *cercle japonista* format a les dècades de 1870 i 1880, en què hi participaren artistes, empresaris i intel·lectuals diversos. Ells formaren un nucli impulsor del coneixement i la difusió de l'art japonès a Barcelona (Carles Maristany, Josep Masriera, Richard Lindau, Francesc Vidal, Odó Vinyals, Antonio Garcia Llanós, Alexandre de Riquer, Pere Llibre, Josep Mansana, entre altres). Gràcies a l'arribada de la moda del japonisme europeu, i gràcies al impuls que aquestes persones van ajudar a donar a la ciutat, la importació d'obres d'art nipó, inicialment de manera indirecta, va créixer durant l'últim quart del vuit-cents estenent-se a un ampli teixit social i donant peu a que aquest exercís una forta influència en el desenvolupament estètic de l'art de la fi de segle. Una primera aproximació als comerços que venien objectes d'art japonès va ser feta per Isabel Coll. Vegeu: Isabel COLL I MIRABENT, «L'art orientaltzant, particularment el d'arrels japoneses, a Europa, i els seus reflexos a la Barcelona del vuit-cents», *D'art*, núm. 11, Barcelona, març de 1985, pàg. 245-254.
50. Algunes de les numeracions que anotem al present estudi no es corresponen amb la numeració actual dels carrers; hem mantingut les xifres que apareixen als anuncis de l'època. *Diario de Barcelona*, núm. 356, 22 de desembre de 1870, pàg. 12019. *Diario de Barcelona*, núm. 270, 26 de setembre de 1872, pàg. 9697. *Diario de Barcelona*, núm. 357, 22 de desembre de 1872, pàg. 12853. *Diario de Barcelona*, núm. 268, 24 de setembre de 1880, pàg. 11313. *Diario de Barcelona*, núm. 120, 30 d'abril de 1882, pàg. 5403. *Diario de Barcelona*, núm. 358, 23 de desembre de 1888, pàg. 15839. *Diario de Barcelona*, núm. 186, 5 de juliol de 1890, pàg. 8191.
51. *Diario de Barcelona*, núm. 357, 23 de desembre de 1881, pàg. 15494. *Diario de Barcelona*, núm. 262, 19 de setembre de 1882, pàg. 11347.
52. Sobre la història i la significació del carrer Ferran, el primer carrer comercial de Barcelona, Vegeu: Anna M. BURBANO PANTALEÓN, «El carrer de Ferran. Primer eix urbanístic de la Barcelona moderna» a *Serra d'Or*, núm. 304, 15 de gener de 1985, pàg. 29-34. J. VELLVÉ DE LLORENS, *Calle Fernando 1824. Bosquejo histórico de la aristocrática via ochocentista*, Barcelona, 1955. Joaquin Maria DE NADAL, *Mi calle de Fernando*, Librería Dalmau, Barcelona, 1943. Daniel VENTEO MELÉNDEZ, *Introducció a la història del carrer Ferran*, Barcelona, 1993. (inèdit)
53. A la sastreria *El Cid*, al carrer d'Avinyó, 7, cantonada amb el carrer de Ferran, i amb sucursal a Madrid (San Jerónimo, 5), s'hi venien també teixits importats de la Xina. *Diario de Barcelona*, núm. 106, 15 d'abril de 1884, pàg. 4643.
54. *El Barcelonés*, núm. 2645, 4 d'octubre de 1888, pàg. 2.
55. Plaça Reial núm.1 i carrer de Colom núm.3. L'empresa *Munrabá y Prats* es va fundar davant de notari el 22 de novembre de 1871 amb un capital social de 5.000 pessetes. *Diario de Barcelona*, núm. 357, 24 de desembre de 1876, pàg. 14231. *Diario de Barcelona*, núm. 64, 4 de març de 1880, pàg. 2708. *Diario de Barcelona*, núm. 307, 3 de novembre de 1887, pàg. 13019. Voldria agrair a Raimon Soler la mediació facilitada per a la consulta de la *Base de dades Empreses i Empresaris a la Catalunya del Segle XIX*, del Departament d'Història i Institucions Econòmiques, de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la Universitat de Barcelona.

56. L'empresa *Olivella hermanos y Cuspinera* apareix constituïda com a Societat a partir de l'any 1877 (notari Joaquim Odena, 22/2/1877). Va entrar al Registre Mercantil amb el núm.330 el 24 de desembre de 1886 amb els comerciants Gabriel Cuspinera Solà, Jaume Olivella Muntané, Juan Olivella Muntané i Ramon Olivella Muntaner. Igualment, a partir del mes de gener de 1896, apareix amb la raó social *Olivella hermanos* (R.M. 332). Quant a la venda de productes japonesos a la quincalleria de Bach, es pot fer referència, per exemple, als grans gerros d'estil japonès, amb els seus corresponents trípodes lacats, que s'exposaren el juny de 1876 i que foren descrits com a "objetos dignos del salón mas lujoso y aristocrático", *Diario de Barcelona*, núm. 146, 15 de juny de 1876, pàg. 6907.
57. NADAL 1943, pàg. 17.
58. *Diario de Barcelona*, núm. 271, 28 de setembre de 1878, pàg. 11019.
59. *Diario de Barcelona*, núm. 295, 22 d'octubre de 1881, pàg. 12575.
60. *Diario de Barcelona*, núm. 507, 3 de novembre de 1878, pàg. 12444.
61. *La Crónica de Cataluña*, núm. 510, 3 de novembre de 1878.
62. *Gaceta de Cataluña*, núm. 159, 3 de novembre de 1878, pàg. 2141. *La Crónica de Cataluña*, núm. 510, 3 de novembre de 1878: "En el citado pasaje del Crédito, número 1, entresuelo, se ha instalado también una notable exposición de preciosos objetos artísticos, de legítima procedencia de China y del Japón, que recibe diariamente, a cambio de otros géneros, una casa de comercio de esta capital".
63. Ernest CHESNEAU, «Le Japon à Paris», *Gazette des Beaux-Arts*, núm. 18, vol. II, setembre-novembre de 1878, pàg. 844. F. Miquel i Badia marcava també aquest certamen internacional com a moment clau quant a la revalorització de l'art japonès a Occident. Francesc MIQUEL I BADIA, *Muebles y tapices*, Librería de Juan y Antonio Bastinos, editores, Barcelona, 1879, pàg. 101-104. El prestigi del passatge va quedar reafirmat en anys amb l'obertura de diverses cases de prestigi, com la botiga d'objectes artístics de Francesc Vidal i la sucursal de la casa *Singer y Compañía*; una luxosa empresa americana de màquines de cosir. *La Imprenta*, núm. 297, 3 de novembre de 1878, pàg. 7558. *Diario de Barcelona*, núm. 193, 12 de juliol de 1887, pàg. 8267. Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona (AMA), exp. 325-M, 25 d'octubre de 1883.
64. Pilar VÉLEZ, «De les arts decoratives a les arts industrials» a *Art de Catalunya*, II, *Arts decoratives, industrials i aplicades*, Edicions l'Isard, Barcelona, 2000, pàg. 188-189. Un antecedent a la botiga de Vidal va ser la dels senyors M. Jean Contier i Cousseau, oberta inicialment a la Rambla i posteriorment als carrers de Ferran i Colom; segons deien els diaris, aquesta va ser la primera botiga de Barcelona on s'exposaren quadres i objectes d'art. A la cantonada entre el Passatge del Crèdit i el carrer Ferran hi havia, en aquell mateix moment, el *Bazar de la Enseñanza*, un establiment on puntualment també es van vendre peces d'estil japonès des del començament dels anys 80. *Diario de Barcelona*, núm. 357, 23 de desembre de 1881, pàg. 15494. *Diario de Barcelona*, núm. 295, 22 d'octubre de 1889, pàg. 12872. *Diario de Barcelona*, núm. 149, 29 de maig de 1881, pàg. 6425. *Diario de Barcelona*, núm. 95, 4 d'abril de 1896, pàg. 4027.
65. *Diario de Barcelona*, núm. 88, 29 de març de 1879, pàg. 3728. *Diario de Barcelona*, núm. 90, 31 de març de 1879, pàg. 3823. Vegeu també *La Campana de Gracia* del 6 d'abril de 1879.
66. Santi BARJAU, «Francesc Vidal, decorador i col·laborador d'arquitectes» a *Gaudí. Circular Centre d'Estudis Gaudinistes*, núm. 2, maig de 1996, pàg. 5.
67. El que desconeixem és si el seu negoci te cap relació amb la presència a Yokohama i a Shanghai, a partir de 1881, d'un altre individu amb el mateix cognom, O. Vidal. A l'arbre genealògic realitzat per Marcy Rudo no apareix cap membre directe de la família de Francesc Vidal amb un nom que tingui la O per inicial. *The Japan Weekly Mail*, vol. II, núm. 32, 10 d'agost de 1878, pàg. 799 i núm. 33, 17 d'agost de 1878, pàg. 830.
68. Ricard BRU TURULL, «Interiors japonesos a la Barcelona del vuit-cents» a *Espais Interiors. Casa i Art. Des del segle XVIII al XXI [For-nades Internacionals]*, Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2007, pàg. 53-61. *Diario de Barcelona*, núm. 157, 6 de juny de 1879, pàg. 6511. *Diario de Barcelona*, núm. 214, 4 d'agost de 1880, pàg. 9167. *La Il·lustració Catalana*, núm. 6, 30 d'agost de 1880, pàg. 48. *Diario de Barcelona*, núm. 358, 23 de desembre de 1880, pàg. 15071. *Diario de Barcelona*, núm. 4, 4 de gener de 1881, pàg. 2. *La Renaixensa*, núm. 591, 23 de desembre de 1881, pàg. 8064. *Diario de Barcelona*, núm. 362, 28 de desembre de 1881, pàg. 15603. *Diario de Barcelona*, núm. 318, 14 de novembre de 1882, pàg. 13773.
69. *La Renaixensa*, núm. 1060, 1 d'octubre de 1882, pàg. 6793. Els anuncis publicitaris de J. Pradell son molt semblants als de Francesc Vidal, així com també els objectes que s'hi venien eren aparentment similars, com a mínim pel que feia a les seves tipologies. Vegeu: *La Renaixensa*, núm. 931, 16 de juliol de 1882, pàg. 5199. *La Renaixensa*, núm. 1070, 7 d'octubre de 1882, pàg. 6907. *Diario de Barcelona*, núm. 270, 27 de setembre de 1886, pàg. 11003. Un altre establiment semblant, inaugurat la tardor del 1882, va ser el *Bazar Catalan Cubano*, al carrer Ferran, el que s'hi venien tota mena de productes artístics i de decoració, faiança, bronzes, mobles, etcètera. *La Renaixensa*, núm. 1099, 24 d'octubre de 1882, pàg. 7287.
70. *Diario de Barcelona*, núm. 48, 17 de febrer de 1882, pàg. 2118. *La Renaixensa*, núm. 1646, 19 de setembre de 1883, pàg. 5592. *La Renaixensa*, núm. 1649, 21 de setembre de 1883, pàg. 5625. *Diario de Barcelona*, núm. 266, 23 de setembre de 1883, pàg. 11108. *Diario de Barcelona*, núm. 357, 23 d'octubre de 1883, pàg. 15077.

71. *Diario de Barcelona*, núm. 559, 25 de desembre de 1869, pàg. 12950. *Diario de Barcelona*, núm. 156, 5 de juny de 1881, pàg. 6705. *Diario de Barcelona*, núm. 240, 28 d'agost de 1881, pàg. 10235. El negoci de Josep L. Guimet, fundat al 1849, es va traslladar l'any 1882 a un nou local, de gran luxe, al núm. 59 del carrer de Ferran.
72. *Diario de Barcelona*, núm. 16, 16 de gener de 1869, pàg. 490. *Diario de Barcelona*, 12 de setembre de 1874, pàg. 8573. *Diario de Barcelona*, núm. 507, 3 de novembre de 1878, pàg. 12444. *Diario de Barcelona*, núm. 113, 30 d'abril de 1874, pàg. 3879. *Diario de Barcelona*, núm. 65, 5 de març de 1880, pàg. 9764. Aquesta quincalleria va ser arrendada al març de 1880 per Ignasi Serrallach, un conegut fabricant de llits de ferro, balances, arques i caixes fortes.
73. *Diario de Barcelona*, núm. 349, 22 de desembre de 1874, pàg. 12513. *Diario de Barcelona*, núm. 358, 24 de desembre de 1879, pàg. 14903
74. Manuel RODRÍGUEZ CODOLA, PÍO FONT QUER, «Sesión pública extraordinaria celebrada el día 20 de març de 1934 en honor de los académicos difuntos José Masriera y Manovens y Juan Cadevall y Diars. Memorias necrológicas» a *Memorias de la Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, vol. XXIII, núm. 18, 1934, pàg. 9-10.
75. *Diario de Barcelona*, núm. 108, 17 d'abril de 1880, pàg. 4631. *Diario de Barcelona*, núm. 314, 10 de novembre de 1887, pàg. 13324. La empresa *Luis Vives y Cia* apareix al Registre Mercantil amb data notarial del 12 de juliol del 1883. Al juliol del 1881 es va obrir al núm.12 la armeria de Cristóbal Miquel y Badia. *Diario de Barcelona*, núm. 206, 25 de juliol de 1881, pàg. 8875. Una tercera armeria que venia armes estrangeres, entre les quals també àrabs, era l'armeria de la senyora viuda de Costas, al carrer Nou de la Rambla. *La Renaixensa*, núm. 1237, 17 de gener de 1883, pàg. 334.
76. En alguns casos, anaven exposades amb altres objectes com gerros japonesos o amb altres peces exòtiques; com per exemple el palanquí xinès que es va mostrar als aparadors de la confiteria *La Criolla* al desembre de 1868. *Diario de Barcelona*, núm. 552, 22 desembre 1868, pàg. 12041. *La Publicidad*, núm. 246, 29 d'octubre de 1878, pàg. 2. *Diario de Barcelona*, núm. 78, 19 de març de 1877, pàg. 3100. *Diario de Barcelona*, núm. 304, 31 d'octubre de 1889, pàg. 13325. *Diario de Barcelona*, núm. 356, 22 de desembre de 1875, pàg. 13441. *Diario de Barcelona*, núm. 355, 22 de desembre de 1876, pàg. 14133.
77. L'empresa de Pere Llibre Bas es va constituir com a confiteria el 29 d'octubre de 1874 amb capital del mateix Llibre i de Blas Gorotzarzu. Sobre Pere Llibre Vegeu també Lluís PERMANYER, «El confitero Pere Llibre», *La Vanguardia*, 23 de setembre de 2006, pàg. 6.
78. La seva bona relació amb alguns personatges destacats de l'època es va plasmar també amb la donació d'algunes de les peces de la seva botiga a col·leccions i museus com la Biblioteca-Museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú, que va rebre objectes de ceràmica xinesa. Com va succeir en altres botigues i tallers, com els de Francesc Vidal, Joan Busquets i Josep Ribas, aquí també es van vendre mobles d'estil japonès confeccionats per artistes catalans. La botiga va perdurar oberta fins al 1896, moment en que el local va ser ocupat per un establiment de característiques similars de Gabriel Cuspinera, soci de la casa *Olivella Hermanos y Cuspinera*. Des del moment de la seva inauguració, el 14 de març de 1896, també va exposar objectes artístics xinesos i japonesos. Josep ROCA I ROCA, *Barcelona en mano. Guía de Barcelona y sus alrededores*, E. López, editor, Barcelona, 1884, pàg. 290. *Diario de Barcelona*, núm. 356, 22 de desembre de 1875, pàg. 13441. *Diario de Barcelona*, núm. 60, 1 de març de 1878, pàg. 2629. *Diario de Barcelona*, núm. 355, 21 de desembre de 1881, pàg. 15381. *La Renaixensa*, núm. 1754, 23 de novembre de 1883, pàg. 6967. *Diario de Barcelona*, núm. 105, 15 d'abril de 1885, pàg. 4604. *Diario de Barcelona*, núm. 358, 24 de setembre de 1886, pàg. 14483. *Diario de Barcelona*, núm. 295, 22 d'octubre de 1887, pàg. 12532. *Diario de Barcelona*, núm. 125, 5 de maig de 1889, pàg. 5628. *Diario de Barcelona*, núm. 52, 21 de febrer de 1886, pàg. 2171. *Diario de Barcelona*, núm. 76, 16 de març de 1896, pàg. 3284.
79. *La Exposición. Órgano Oficial*, núm. 30, 15 de setembre de 1887.
80. *Diario de Barcelona*, núm. 154, 2 de juny de 1876, pàg. 6411. *Diario de Barcelona*, núm. 275, 5 d'octubre de 1876, pàg. 10917. També la casa dels fotògrafs Napoleón, a la Rambla, va exposar al seu local fotografies del Japó emmarcades amb marcs de laca, així com a finals de segle en diverses ocasions projectaren pel·lícules de temàtica japonesa. Les fotografies de la Secció Japonesa a l'Exposició de Filadèlfia (1876) son consultables a: <http://libwww.library.phila.gov/CenColl/exh-further.htm>
81. COLL 1985, pàg. 248-249. *Diario de Barcelona*, núm. 205, 24 de juliol de 1878, pàg. 8562. *Gaceta de Cataluña*, núm. 108, 3 d'octubre de 1878, pàg. 1451.
82. *Gaceta de Cataluña*, núm. 108, 3 d'octubre de 1878, pàg. 1451. *Diario de Barcelona*, núm. 277, 4 d'octubre de 1878, pàg. 11250.
83. *Diario de Barcelona*, núm. 205, 24 de juliol de 1878, pàg. 8562. *Diario de Barcelona*, núm. 277, 4 d'octubre de 1878, pàg. 11250. Altres botigues especialitzades en àlbums de gravats, estampes i dibuixos eren les de Durán Bori, al carrer Ferran, la Casa Planella, oberta al 1833 al carrer Ample 56 i traslladada al 1882 al número 62 del mateix carrer, la botiga de quadres estampes i cromos *Al Bruch*, a Portaferriera núm. 10 i Petrixol 17, o bé l'estamperia de la plaça del Pi, recentment tancada l'any 2007.
84. Uns casos il·lustratius de la vinculació entre ombrells, ventalls i el Japó pot ser la fàbrica de Jaume Pujol, la qual a l'Exposició de Chicago de 1893 va presentar la seva especialitat en ventalls tradicionals i japonesos; o bé la fàbrica barcelonesa *La Japonesa* de F. Rius, situada a primers del segle XX al carrer Puigmartó núm. 5. Barcelona comptava al 1887 amb cinc fàbriques de ventalls i disset de paraigües i ombrells. José COROLEU, *Barcelona y sus alrededores*, Jaime Seix editor, Barcelona, 1887, pàg. 250.

85. L'empresa *José Oriol Segur e Hijos* es va fundar davant de notari (Ramón Miquelerna) el 7 d'agost de 1871 amb l'objectiu de fabricar paraigües i ombrells. Tingué diversos locals oberts al passatge d'Escudellers, al passatge de la Pau, al carrer de les Eures i, el principal, al carrer Ferran, on a partir de 1890 s'hi vengueren els productes japonesos importats per Odó Vinyals.
86. Tot l'arxiu personal de l'arquitecte Vilaseca va ser inicialment traslladat al Catalan Archive de la Columbia University i, des de l'any 2001, forma part del fons documental Art Institute of Chicago; conserva la documentació referent als edificis de la Casa Cuadros, la confiteria *Al Japón* així com del taller de la família Masriera i el de Francesc Vidal. Rosemarie BETTER, *El arquitecto Josep Vilaseca i Casanovas. Sus obras y dibujos*. COAC, Barcelona, 1977.
87. *Diario de Barcelona*, núm. 233, 20 d'agost de 1876, pàg. 9412. La decoració, duta a terme pels pintors Gelabert i Martínez, data del 1891. *Ilustración Musical*, núm. 78, 15 de abril de 1891, pàg. 504 i 506.
88. *Diario de Barcelona*, núm. 265, 21 de setembre de 1876, pàg. 10556.
89. *Diario de Barcelona*, núm. 148, 27 de maig de 1880, pàg. 6333. *Diario de Barcelona*, núm. 164, 13 de juny de 1891, pàg. 7174. Amb la fàbrica de *La Porcellana SA*, la primera fàbrica de porcellana de Catalunya (1846), els germans Florensa es varen convertir en els principals productors de porcellana. Generalment, però, moltes d'aquestes botigues, com la Casa de Ramon Florensa, tenien a la venda tan sols els productes fabricats als seus propis tallers, tot i que cal dir que també van fabricar peces d'estil japonès. Sobre la casa Florensa vegeu-ne una detallada descripció a: José Maria SERRATE, *Las grandes industrias y los grandes industriales*, Establecimiento tipográfico del Diario Mercantil, Barcelona, 1888, pàg. 4-7. *Diario de Barcelona*, núm. 306, 2 de novembre de 1889, pàg. 13383. *Diario de Barcelona*, núm. 320, 16 de novembre de 1889, pàg. 14021. *La Renaixensa*, núm. 1469, 6 de juny de 1883, pàg. 3334-335. *Diario de Barcelona*, núm. 102, 12 d'abril de 1885, pàg. 4484. COROLEU 1887, pàg. 242. Francesc CABANA, *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la Revolució Industrial a Catalunya*, vol. 4, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1994, pàg. 164-166.
90. *Diario de Barcelona*, núm. 1, 1 de gener de 1875, pàg. 4. *Diario de Barcelona*, núm. 355, 21 de desembre de 1881, pàg. 15381. *Diario de Barcelona*, núm. 136, 15 de maig de 1892, pàg. 5038.
91. *La Renaixensa*, núm. 2704, 16 de juny de 1885, pàg. 7489.
92. BRU 2007, pàg. 53-61. *La Renaixensa*, núm. 2704, 16 de juny de 1885, pàg. 7489. *El Correo Catalán*, núm. 2964, 28 de juny de 1885, pàg. 4. *El Barcelonés*, núm. 537, 27 de juny de 1885, pàg. 1. *La Vanguardia*, núm. 343, 27 de juny de 1885, pàg. 4830.
93. *El Correo Catalan*, núm. 2964, 28 de juliol de 1885, pàg. 4. Apelles Mestres va adquirir l'any 1887 a un establiment de Barcelona diversos àlbums japonesos; molt possiblement comprats a *El Mikado*. Biblioteca del Museu Nacional d'Art de Catalunya, Dibuixos japonesos, caixa 1.
94. Apelles Mestres va adquirir a Barcelona, l'any 1887, un d'aquests llibres, actualment conservat al MNAC. Per la data i la procedència de la compra, inscrita a la portada, hem de creure que Mestres va adquirir-lo a *El Mikado*, l'únic establiment que hi havia a Barcelona especialitzat en aquesta mena de llibres. Ricard BRU TURULL, «Notes pel col·leccionisme d'Art Oriental a la Barcelona vuitcentista» a *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi*, XVIII, 2004, pàg. 233-257.
95. *La Renaixensa*, núm. 2704, 16 de juny de 1885, pàg. 7489.
96. *El Barcelonés*, núm. 537, 27 de juliol de 1885, pàg. 1.
97. *La Vanguardia*, núm. 343, 27 de juliol de 1885, pàg. 4830.
98. *La Vanguardia*, núm. 1, 1 de gener de 1887, pàg. 6. *Diario de Barcelona*, 29 de gener de 1887, pàg. 1196.
99. *La Renaixensa*, núm. 3674, 19 de gener de 1887, pàg. 387. *Diario de Barcelona*, 29 de gener de 1887, pàg. 1196.